

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Педагогічний факультет

(повна назва факультету)

кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

(повна назва кафедри)

МОВЛЕННЄВЕ САМОВИРАЖЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ГЕОКЕШИНГУ

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 11-471 групи

Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Спеціалізація: логопедія

Освітньо-професійної (наукової)

програми Дошкільна освіта

Сомик Олена Олександрівна

Керівник к.пед.н., доцент Полєвікова О.Б.

Рецензент к.філолог.н., доцент Валуєва І.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи мовленнєвого самовираження дошкільників у процесі геокешингу	6
1.1. Мовленнєве самовираження в особистісному вимірі	6
1.2. Специфіка мовленнєвого самовираження дошкільника	11
1.3. Ігровий сенс геокешинга	14
РОЗДІЛ 2. Методичні основи мовленнєвого самовираження дошкільників у процесі геокешингу	17
2.1. Характеристика типів мовленнєвого самовираження дітей дошкільного віку	17
2.2. Методика створення сприятливого для мовленнєвого самовираження середовища	34
2.3. Оптимізація ігрового простору за допомогою геокешингу	42
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	55
ДОДАТОК А. Варіанти карт для геокешингу	55
ДОДАТОК Б. Сценарій геокешингу за участі батьків «Ми роду козацького діти»	58
ДОДАТОК В. Геокешинг для веселих мовознавців	63
ДОДАТОК Г. Фоторепортаж із геокешингу	72
ДОДАТОК Д. Кодекс академічної доброчесності	73
ДОДАТОК Е. Довідка про перевірку в ЮНІЧЕК	74

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена орієнтацією сучасної освіти на дитиноцентризм, який означає оптимізацію освітнього процесу в напрямі врахування потреб, інтересів, можливостей зростаючої особистості. Відповідно, у центрі уваги постає дошкільник як активний суб'єкт життя, діяльності, здатний у здобутті дошкільної освіти спиратися на власний життєвий досвід, збагачувати його, за допомогою дорослих оволодівати вмінням довіряти йому.

У цьому важливу роль має процес формування мовленнєвого спілкування, вміння адекватно й доречно користуватися мовою в конкретних комунікативних ситуаціях.

Проблема мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку у науковій літературі розглядається в контексті комунікативно-мовленнєвого розвитку (Л.Айдарова, Л. Калмикова, Т. Піроженко); розвитку мовленнєвотворчої діяльності (Н. Гавриш, О. Ушакова, Е. Короткова); методики мовленнєвого розвитку дітей (А. Богуш, Л. Виготський, О. Хорошковська); становлення та розвитку мовленнєвої особистості (А. Гончаренко, О.Трифоновна).

Проте залишається недостатньо висвітленим ряд проблем, зокрема: вимагає конкретизації характеристика мовленнєвих засобів, що вживають діти дошкільного віку для забезпечення оптимального акту комунікації; потребує дослідження процес становлення в дошкільному віці свідомого ставлення до саморегуляції мовленнєвого самовираження.

Оскільки науковці підкреслюють важливість ігор у процесі формування мовленнєвого самовираження дошкільників, цілком поміркованими є наукові розвідки щодо доречності використання геокешинга у розв'язанні цієї проблеми.

Геокешинг – надзвичайно цікава, розвивальна туристична гра. Її назва означає пошук скарбів за допомогою карти. Виникла 2000 року у Портленді (штат Орегон, США), в Україні з'явилася 2011 року і все більше набуває популярності. Прообраз гри можна побачити в дитячих секретиках 60-х років

XX століття, у спортивному орієнтуванні.

У дошкільці – це не просто рухлива гра. Вона обов'язково передбачає інтелектуальні завдання, сприяє партнерській взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

На сторінках фахових часописів можна віднайти публікації Н.Марченко, А.Носко, Н.Савінової, А.Швець із зазначеної проблематики.

Геокешинг як засіб оптимізації мовленнєвого самовираження дошкільників ще не був предметом наукових розвідок.

Саме це визначає правомірність та доцільність розгортання нашого дослідження з теми *«Мовленнєве самовираження дошкільників у процесі геокешингу»*.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати сутність мовленнєвого самовираження в особистісному вимірі та його специфіку в дошкільному віці.

2. Обґрунтувати ігровий сенс геокешингу.

3. Схарактеризувати типи мовленнєвого самовираження дітей дошкільного віку за результатами констатувального експерименту.

4. Виявити методика створення сприятливого для мовленнєвого самовираження середовища за допомогою геокешингу.

Мета дослідження: аналіз проблеми мовленнєвого самовираження дошкільників у процесі геокешингу в сучасному просторі дошкільної освіти, висвітлення її теоретичних аспектів, окреслення сфери її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної лінгводидактики.

Об'єкт дослідження: процес оптимізації мовленнєвого самовираження дошкільників у ЗДО.

Предмет дослідження: методика оптимізації процесу мовленнєвого самовираження старших дошкільників під час організації та проведення геокешингу.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення даних на основі вивчення психолого-педагогічної теорії та

лінгводидактики дали змогу обґрунтувати зміст та структуру поняття «мовленнєвого самовираження», «освітнього геокешингу», визначити поняттєвий апарат, критерії та показники оптимізації процесу мовленнєвого самовираження дошкільників. *Емпіричні методи дослідження*: спостереження, бесіда, анкетування, педагогічний експеримент (констатувальний етап) використані з метою визначення типології мовленнєвого самовираження дошкільників, ролі дорослих і однолітків у становленні особливостей мовленнєвої діяльності досліджуваних, обґрунтування методики формування мовленнєвого самовираження дошкільників. *Методи математичної статистики* дали змогу обробити і перевірити отримані дані констатувального експерименту.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть широко застосовуватися у закладах дошкільної освіти з метою оптимізації процесу мовленнєвого самовираження, виховання мовленнєвої культури дошкільників. Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі викладання курсу з дошкільної лінгводидактики, в контексті дошкільної педагогіки та інших дисциплін, що вивчають розвиток особистості в ранньому онтогенезі.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження доповідались на засіданні кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету, висвітлено на V міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти», присвяченій 80-річчю з дня народження та 60-річчю професійної діяльності академіка А. М. Богуш, у статті «*Методичні підходи до розв'язання проблеми мовленнєвого самовираження дошкільників*» (м.Одеса; 29-30 жовтня 2019 року) та на VI міжнародній науково-практичній конференції «Dynamics of the development of world science» у статті «*Геокешинг як засіб мовленнєвого самовираження дошкільників*» (м.Ванкувер, Канада; 19-21 лютого 2020 року) (*закордонна публікація* у співавторстві з науковим керівником).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОВЛЕННЄВОГО САМОВИРАЖЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ГЕОКЕШИНГУ

1.1. Мовленнєве самовираження як особистісний феномен

Проблема самовираження особистості досліджується фахівцями різних галузей науки – філософії, соціології, психології, педагогіки, лінгвістики та ін.

Активна діяльність людини, що передбачає максимальне використання і розвиток її задатків та можливостей, на думку О. Кононко, Л. Середюк, називається *особистісним самовираженням* [25; 36]. Особистісне самовираження виявляється в активній діяльності людини і дозволяє їй в предметно-практичних видах діяльності максимально використати свої задатки і можливості, реалізувати свою індивідуальну своєрідність, продемонструвати особистість.

Д. Узнадзе виділив чотири способи самовираження людини:

- спосіб, за якого людина у зовнішній поведінці бурхливо виражає те, що справді відчуває (“виплескує» себе);

- спосіб, який засвідчує важкість зовнішнього вираження внутрішнього світу: людині немов би необхідно докласти для цього вольових зусиль, подолати перешкоду;

- парадоксальний спосіб: людині притаманна неочікувана поведінка – протилежна в однакових і схожа у відмінних ситуаціях;

- спосіб, за якого особистість весь час немов би залишається у своєму внутрішньому світі, зовнішньо лише “приспосовуючись» до ситуації, зважаючи на неї [38].

Певна типологія самовираження людини взята нами як орієнтир при дослідженні процесу мовленнєвого самовираження дошкільників (сформованість чи відсутність потреби у мовленнєвому самовираженні дітей дошкільного віку, форма вираження почуттів та ставлень, засоби, труднощі, які зазнає дитина при вираженні свого внутрішнього світу).

Самолюбство має важливу роль в розвитку потреби у самовираженні особистості, без якої неможливе почуття задоволення, повноти життя. Тому при визначенні різних типів самовираження ми будемо брати до уваги самолюбство як постійний його супутник, як один із дієвих джерел підвищення чи пониження мотивації досягнення.

Почуття самолюбства виникає в результаті оцінки особистості оточуючими людьми або її самооцінки. Оскільки самооцінка формується на основі зовнішніх оцінок, можна говорити про те, що почуття самолюбства (честь, гордість, сором та ін.) пов'язані з оціночним ставленням.

З явищем самовираження пов'язані і такі категорії як «впевненість у собі», «довіра до себе», «прийняття себе», сутність яких розкривається у наукових доробках вітчизняних (І. Антоненка, Т. Скрипкіної, В. Століна, О. Євстифєєва та ін.) та зарубіжних науковців (К. Роджерса, В. Ромеки та ін.).

Довіра до себе та впевненість у собі є різними взаємопов'язаними феноменами. Впевненість у собі є особистісною рисою, яка проявляється у впевненій поведінці і ґрунтується на впевненості у афективній і когнітивній сферах. Базою для її формування виступають ці обидві установки. Довіра до себе є іншою установкою, в основі якої лежить свідоме прийняття особистістю власних думок, почуттів, поведінки.

У роботах, присвячених вивченню самосвідомості, використовується поняття «Я-концепція», яке тісно пов'язане з категорією «самоствалення». Цим терміном прийнято позначати сукупність усіх уявлень індивіда про себе. При цьому описову складову «Я-концепції» називають образом «Я»; складову, пов'язану зі ставленням до себе або окремих своїх якостей – самооцінкою; сукупність власних самооцінок – як прийняття себе; поведінкові реакції, викликані образом «Я» та самостваленням утворюють поведінкову складову «Я-концепції».

А. Петровський, М. Ярошевський виділили когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти як складові «Я-концепції». *Когнітивний* компонент передбачає усвідомлення й розуміння власних можливостей, потреб, мотивів,

особливостей поведінки, єдність чи розбіжність між власним баченням себе та інших людей; *емоційний* формує набуття щирості у почуттях до самого себе й до інших; набуття самодовільності у вираженні власних почуттів – позитивних чи негативних, і *поведінковий* – оптимізується у напрямі закріплення нових способів поведінки, пов'язаних із підтримкою, взаємовідносинами, відповідальністю [31, с. 31-32].

«Я-концепція, «образ Я» є регуляторами усіх процесів, пов'язаних із словом «само»: самовираження, самоствердження, самореалізація, самооцінка та ін.

Оскільки увага в нашому дослідженні спрямована на визначення специфіки самовираження як особистісного феномену на етапі дошкільного дитинства, слід зазначити, що саме на цьому віковому відрізку виникнення феноменального «Я сам» засвідчує потребу і здатність до самовираження [25, с. 42]. Виникнення системи «Я» породжує нову потребу діяти самій, яка виявляється в постійній і впертій вимозі дитини: «Я сама». Феномен «Я сам», як зазначає О. Кононко, вказує не лише на виникнення зовні помітної самостійності, а й спонукає дитину до різних форм самовираження. Виокремлюючи своє «Я» (хоча й не усвідомлюючи цього), дитина розуміє свою самість, починає активно вступати у взаємини з іншими. Таким чином, «...використання займенника «Я» свідчить про перехід дитини від уявлень про себе – до думки про себе» [25, с. 172] і вираження цієї думки за допомогою слова. Подальший розвиток самовираження відбувається під впливом оцінного ставлення однолітків та дорослих у процесі спілкування.

На думку зазначеного вище автора, вагомим аспектом самовираження, виступають *домагання*, які є життєвою активністю особистості. Домагання є особистісним вираженням потреб, прагнень суб'єкта життя. Рівень домагань пов'язаний з «Я-образом» та самооцінкою. Домагання можуть усвідомлюватися або не усвідомлюватися людиною, проте за всіх умов вони наділені великою спонукальною силою. Сукупність особистісних домагань становлять вимоги, очікування, наміри, прагнення, цілі людини [25, с. 32].

Існує тісний зв'язок між самовираженням і потребами у суспільному визнанні: *самоствердженні і самовизначенні, саморозкритті та самореалізації* особистості. Вони виступають важливими мотивами самовираження. Так, без суспільного визнання людина втрачає тонус життя і діяльності, відчувається нещасною. *Самоствердження*, як прагнення до високої оцінки і самооцінки, стимулює людину до самовдосконалення, самовиховання, обумовлює відповідні прояви у певних поведінкових ситуаціях, діяльності [40]. Важливим для нашого дослідження є положення І. Беха, за яким самоствердження може виражатися як у суспільно корисній поведінці, прагненні усім сподобатись, так і в протиставленні своїх ціннісних орієнтацій іншим [5, с. 176]. Особливе місце в побудові міжособистісних відносин, як зазначає автор, займає тактика *самопрезентації*. Самопрезентація – це процес представлення себе у відношенні соціально і культурно прийнятих способів дій і поведінки. Цей процес базується на використанні певних стратегій, розроблених для того, щоб формувати думки інших про себе. Вихованець зацікавлений у тому, щоб постати перед іншим у найкращому світлі. В такому випадку спостерігається прагнення особистості до демонстрації найбільш сприятливих особистісних якостей і приховування несхвальних рис. Одним з мотивів самопрезентації може бути побудова найбільш прийнятної і раціональної програми задумів щодо наближення до значущої особи та пристосування до схвалювальних якостей [6, с. 178].

Самореалізація особистості – це результат процесу її самовираження. На думку Д. Фельдштейна, самореалізація людини як особистості полягає в розгортанні оптимальної можливості відтворення можливостей людського роду [40, с. 10]. Самовираження, пов'язане з образом свого «Я», з самопізнанням своїх можливостей, із співвідношенням їх зі своїми потребами, відрізняється від самореалізації в житті, коли пізнання закінчено і потрібно будувати всю цілісність своїх зовнішніх взаємодій з світом. Можливість повного, гармонійного поєднання самовираження і самореалізації залежить як від сформованості образу «Я», так і від особистої готовності організувати,

забезпечити всю сукупність зовнішніх умов самореалізації. Ці дві умови необхідні для того, щоб самовираження і самореалізація адекватно співіснували у всіх аспектах [1, с. 100]. *Самоактуалізація* – це прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей [14, с. 442].

У своєму дослідженні *самовираження* ми будемо розглядати у контексті потреби дошкільника заявити про свої можливості, прагнення, ставлення.

У своєму дослідженні ми будемо розглядаємо мовлення як особистісний феномен, оскільки мовленнєве висловлювання як одиниця будь-якої комунікативної ситуації, має особистісний аспект. Дитина в процесі мовленнєвого самовираження повинна не тільки висловлювати саму думку, а й виявляти своє оцінне ставлення до неї.

Вперше розмежування понять *мова і мовлення* в лінгвістичну науку ввів швейцарський учений Фердинанд де Соссюр, який зазначав, що розділяючи мову і мовлення, ми тим самим відокремлюємо соціальне від індивідуального [37]. Отже, мова – це явище соціальне, знакове, лінгвістичне, а мовлення – індивідуальне, психологічне, фізіологічне. Функціонально мова характеризується як засіб, а мовлення як процес.

Мовленнєва діяльність – це процес, оскільки він стосується носіїв мови. Має свою мисленнєву базу, особисті голосові та емоційні прояви, особистий інструментарій впливу на співрозмовника залежно від конкретної мети. Відомо чотири види мовленнєвої діяльності: *говоріння, слухання, читання і письмо*. У дошкільному закладі діти опановують два види мовленнєвої діяльності – слухання і говоріння. Активною стороною мовленнєвого акту є говоріння. А. Богуш зауважує, що говоріння – це продуктивний вид активної мовленнєвої діяльності, активний процес здійснення спілкування, зовнішнє вираження способу формування та формулювання думки засобами мови [8]. Процес говоріння відбувається за допомогою мовленнєвих засобів. За своєю структурою говоріння складається з трьох частин: мотиваційно-спонукальної (щоб виникло говоріння, потрібні: стимул, спонукання, мотив); аналітико-

синтетичної (внутрішнє оформлення висловлення) та виконавчої (вимовні та інтонаційні засоби вираження думки).

Розмежовуючи поняття *мовна та мовленнєва особистість*, можна зазначити, що, на нашу думку, мовна особистість передбачає сформованість фонетичних, лексичних, граматичних, стилістичних знань та умінь, а мовленнєва – комунікативно-мовленнєвих, які передбачають сформованість потреби у мовленнєвому спілкуванні та вміння реалізувати цю потребу (дібрати мовленнєві засоби, застосувати інтонаційні засоби виразності). Особливістю комунікативно-мовленнєвої діяльності є те, що вона є власною діяльністю дитини, породжується життєвими потребами і запитамі дитинства. Систематизація різних підходів щодо вивчення особистісного самовираження, характеристики мовлення як засобу вираження даного процесу, дають нам підстави для виділення поняття *мовленнєве самовираження*, оскільки мовленнєва діяльність задовольняє користування мовою як засобом спілкування та самовираження. Визначаючи зміст поняття *мовленнєве самовираження*, беремо до уваги такі складові: мовленнєві засоби (слова, словосполучення, фрази); форму висловлювання (тональність, інтонаційну забарвленість); спрямованість висловлювання (мотив, вибір об'єкта, на який спрямоване мовлення); емоційну забарвленість (модальність).

Отже, під *мовленнєвим самовираженням* ми розуміємо вміння дошкільників за допомогою мовленнєвих засобів та форм заявити про себе; виразити свої думки, почуття, бажання, ставлення; оцінити ставлення до себе інших; відстояти власну гідність; проявити індивідуальність, творчу активність, інтонаційну виразність (термін обґрунтовано А.М.Аніщук) [2].

1.2. Специфіка мовленнєвого самовираження дошкільника

Особливе значення проблема самовираження особистості, зокрема у мовленнєвій діяльності, має для раннього онтогенезу. О. Кононко зазначає, що тенденція до самовираження виявляється вже в немовлят у прагненні до свободи рухів, певної самостійності. Подальший розвиток процесу самовираження пов'язаний з виникненням ряду новоутворень. Першим серед

них є «система Я». Виникнення «системи Я» породжує нову потребу діяти самій, включатися в повноцінну «дорослу» діяльність, бути визнаною самостійною особистістю. Вона виявляється в постійній і впертій вимозі «Я сама». У зв'язку з цією потребою самовираження дитини розвивається далі під впливом оцінного ставлення однолітків та дорослих в процесі спілкування. У ранньому віці під впливом оцінних ставлень авторитетних дорослих у дитини виникає елементарне самоствавлення, первинний «образ Я» як своєрідний внутрішній погляд на себе як на об'єкт пізнання та переживання [25]. Дане новоутворення знаменує перехід від самопізнання до самосвідомості. Дитина відкриває себе й починає свідомо вимовляти займенник «Я». Дитина оперує займенником «Я», але спостерігається недостатній рівень розвиненості вміння диференціювати емоційні оцінки та вербально формулювати їх.

Процес мовленнєвого самовираження пов'язаний із розумінням дитиною *часово-просторової реальності*. Дошкільник відкриває для себе існування *минулого, теперішнього і майбутнього*, запитує про це у рідних, просить розповісти і сам пригадує події, прогнозує своє ймовірне майбутнє [16, с. 171]. Образ майбутнього пов'язується із орієнтаціями дитини на ідеал, мрії, бажання, наміри, про які вона прагне заявити. Вербалізована форма дитиною своїх мрій, бажань, прагнень і становить суть процесу мовленнєвого самовираження. Старший дошкільник планує свої віддалені у часі дії і озвучує їх за допомогою слова.

Власне ім'я – є уособленням індивідуальності. Завдяки імені та займеннику «Я» дитина навчається виділяти себе як персону, надавати імені особистісного смислу [16, с. 170]. Заявляючи про себе, про свої можливості і потреби, дошкільник відкриває для себе значення таких категорій як *права та обов'язки*. Виражаючи свої потреби, бажання, дитина прагне їх задовольнити, і саме поняття «право» виступає як свобода задоволення потреб дитини, а «обов'язок» як унормування меж цієї свободи [16, с. 172]. Таким чином, можна вважати, що процес мовленнєвого самовираження дошкільника перебуває в

прямій залежності від розвитку самосвідомості, сформованості емоційно-ціннісного ставлення до себе та інших.

У дошкільному віці *мовленнєва діяльність* посідає значне місце у загальній активності дитини. Саме у мовленнєвій діяльності, як зазначає Л. Калмикова, функціонують слова, словосполучення, речення, які є головними мовними засобами формування та висловлювання думок, настроїв, почуттів, намірів, взаємного обміну інформацією [20, с. 12]. *Слово* виступає як засіб самовираження дитини, відповідає більш глибокому і складному внутрішньому ставленню до життя, оточуючих і самої себе. За допомогою слова дитина виражає своє ставлення до інших, формулює думки з приводу спільних дій, реагує на проміжні і кінцевий результати діяльності, яка проявляється у вияві мовленнєвих і комунікативних здібностей. Слово має бути зрозуміле, виразне, необразливе, конструктивне, повинно мати створювальний характер, а не руйнівний. Ставитись до слова, зазначає О. Кононко, потрібно не лише як до інструмента відтворення дитиною почутої від дорослого мови, а як до дійства розкриття свого внутрішнього світу, свого ставлення до людей, та самої себе [24, с. 9].

Виходячи з теоретичних здобутків різних галузей щодо явища самовираження, сучасних концепцій характеристики мовлення як особистісного феномену та засобу самовираження, ролі самосвідомості у мовленнєвому розвитку дитини, ми визначили *критерії та показники*, на основі яких фіксували рівень розвитку мовленнєвого самовираження дошкільників, що в подальшому стало основою для характеристики типології мовленнєвого самовираження дошкільників. *Основними критеріями та показниками є:*

- прагнення заявити про себе іншим (сформованість потреби, усвідомлення мотиву, прагнення до визнання, сталість прояву мовленнєвого самовираження);

- уміння виявити індивідуальність (уміння виразити себе, сформулювати узагальнене судження про себе, диференціювати основні почуття);

– здатність у соціально прийнятній формі відстояти своє право на мовленнєве самовираження (оформлення мовленнєвого конструкта, використання соціально прийнятних мовленнєвих форм, побудова висловлювання з урахуванням можливих реакцій людей).

1.3. Ігровий сенс геокешинга

Слово «геокешинг» має дві складові: geo (земля) і cache (схованка). Отже безпосередній переклад означає «пошук схованки в землі». Це дійсно сутність «геокешинга» – гри, у якій беруть участь мільйони жителів різних країн світу.

Геокешинг – пригодницька гра з елементами туризму і краєзнавства. Крім краєзнавства та спорту, геокешинг має велику позитивну роль у вихованні дітей.

Завдання, які вирішують гравці в геокешинг – це пошук схованок, зроблених іншими учасниками гри. При цьому вони використовують пристрої, що мають GPS приймач, такі як ноутбук, навігатор, смартфон або ПК. Важливо знайти однодумців, якщо треба, транспорт і GPS приймач. Тоді захоплююче проведення часу забезпечено [34, с. 51].

Geocaching.com – найбільший міжнародний майданчик гри, на якому опубліковано понад 2 мільйони схованок [34, с. 51].

В Україні гра почалася як незалежний проект Шукач. Нині shukach.com є найбільшим українським сайтом у цій царині [34, с. 51].

Освітній геокешинг – це ефективний сучасний педагогічний інструмент у процесі виховання і розвитку дошкільнят. Сучасні технології дозволяють проводити навчання дітей у вигляді гри, роблять навчання цікавим, творчим і значущим для учасників [29, с. 48].

У процесі геокешингу чудово розвивається фантазія. Ось, наприклад, схованки: це невеликий контейнер із яким-небудь цікавим предметом. Тут все йде в хід: іграшки, канцтовари, прикраси. Геокешери люблять схованки з загадками, малюнками, фотографіями.

Це ж стосується місця розташування схованок. Вони можуть бути зовсім поруч, а можуть вимагати подолання серйозних перешкод.

Правила гри прості, але їх треба виконувати.

Скарбом називають предмет, покладений у контейнер.

Потім його ховають у цікавому місці: наприклад, у пам'ятнику, озері, лісі.

Для гри важлива карта місцезнаходження схованки. На карті слід позначити, де сховали скарб.

Спосіб пошуку скарбу – це пошук за загадками, прикметами, схемою. Скарбом може бути не предмет, а наприклад, слово. Необхідно задумати певне слово, потім записати його буквами на схемі. Описується зовнішність одного з дітей групи. Учасники визначають його за загаданими прикметами. Відповіддю є перша буква імені дитини. Пропонуються інші прикмети, це їжа, стілець, волосся тощо, за якими діти відгадують слова. Необхідно прочитати те слово, яке вийшло.

Таким чином, геокешинг – зовсім нова гра, у неї грають у всьому світі. Існує методика організації геокешингу з дітьми дошкільного віку.

Видів схованок кілька. Найпопулярніший – це контейнер, де лежить олівець, блокнот і приз. У якості призу може бути будь-яка дрібниця – цукерки, іграшки. У схованці олівець і блокнот потрібні для того, щоб записати знахідку. Необхідно записати своє ім'я, що взяли в якості призу і що залишили натомість.

Геокешинг – гра на орієнтування, і кожен знаходить у ній щось своє. А правил гри треба дотримуватися всім учасникам:

1. Знайти схованку.
2. Забрати зі схованки вподобаний предмет.
3. У схованку покласти предмет замість узятого.
4. Написати на сайті про свою знахідку [34, с. 49].

Методика організації геокешинга з дітьми дошкільного віку мотивує дітей до виконання фізичних вправ. Діти розширюють свої знання, свій кругозір, насолоджуються довкіллям під час гри.

Відмінною особливістю гри з дітьми дошкільного віку є відсутність GPS – навігатора [42, с. 50-55]. Користуються адаптованим варіантом гри – за картами і схемами. Варіанти таких схем і карт подано нами в **додатку А**.

Для того, щоб зацікавити дітей, у перші тайники можна закладати солодощі, горішки, яблучка тощо. Діти навчаться шукати схованку за вказаними мітками і вказівками, які їм залишають. Потім ускладнюється завдання – шукати схованки за картами або схемами. Для цього необхідно навчити дітей читати карту, тому наступним кроком роботи на підготовчому етапі є навчання дітей орієнтуватися в межах групи ЗДО, на ділянці, за схемою, картою, за допомогою використання різноманітних ігрових вправ на розвиток просторових уявлень.

Геокешинг – це можливість захопливо провести час і відчути азарт у межах дитячого садка, рідного міста, а також, це може бути, своєрідним аналогом спорту. Адже з геокешингу організовуються змагання, до гри можна залучити батьків і вони весело і з задоволенням пограють зі своїми дітьми. Збираються великі або маленькі команди або можна відшукувати схованки індивідуально.

Гра геокешинг – важливий засіб самовираження, проба сил. Методика організації геокешинга з дітьми дошкільного віку здатна викликати величезний інтерес у дітей.

Даний напрям педагогіки стає актуальним, так як допомагає здійснювати діяльнісний підхід до розвитку особистості кожної дитини. Він дозволяє здійснювати навчання за межами дитячого садка. Це найкращий спосіб познайомити дітей із природою рідного краю, пам'ятками та історичним минулим рідного міста. Адже скарб можна знайти не тільки в землі, а й у всьому різноманітті нашого навколишнього світу.

Як геокешинг впливає на формування мовленнєвого самовираження дошкільника, буде з'ясовано нами в другому розділі дипломної роботи.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МОВЛЕННЄВОГО САМОВИРАЖЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ГЕОКЕШИНГУ

2.1. Характеристика типів мовленнєвого самовираження дітей дошкільного віку

Мета *констатувального етапу* дослідження – проаналізувати особливості мовленнєвого самовираження старших дошкільників, розкрити зміст, форми та засоби розгортання цього процесу; виявити вплив різних умов виховання на характер мовленнєвого самовираження. Для реалізації цієї мети передбачалося розв'язання таких *завдань*: дослідити, якими вербальними засобами виражають різні емоційні стани дошкільники, виявити розуміння дітьми змісту основних емоцій та вміння передавати їх за допомогою слів; з'ясувати зміст та характер використання емоційно-забарвлених слів дітьми різної статі по відношенню до однолітків та дорослих; здатність дітей добирати адекватні мовленнєві конструкти щодо вираження своїх думок, бажань, почуттів тощо; встановити зв'язок між змістом мовленнєвих конструктів дітей та дорослих.

В експерименті взяли участь 40 досліджуваних 5-го та 6-го року життя. Дослідницька робота проводилась у двох *напрямах*: у межах *першого напрямку* здійснювалось вивчення особливостей мовленнєвого самовираження дошкільників; в межах *другого напрямку* передбачалося дослідження мовленнєвого самовираження педагогів та батьків, з метою вивчення чинників, які впливають на явище, що вивчається.

З метою визначення змісту та спрямованості мовленнєвих засобів, форм висловлювань дошкільників у процесі життєдіяльності був застосований метод *спостереження*. Його *мета* полягала у визначенні наявності мовленнєвих конструктів у словнику дитини, що виражають різні емоційні стани; дослідити, на предмет чого вони висловлюються, по відношенню до кого і які життєві ситуації обслуговують ці слова. Спостереження дало можливість визначити основні мовленнєві конструкти дітей під час їхньої

взаємодії у різних життєвих ситуаціях. Основна увага була спрямована на ті ситуації, у яких дитина використовувала мовлення як процес необхідний для комунікації, задля того, щоб виразити себе, заявити про себе іншим, самій собі про те, що вона може, вміє, до чого прагне, щоб бути задоволеною собою, бути визнаною авторитетними людьми, щоб заявити про своє ставлення до інших. Нас цікавило, наскільки сама потреба і готовність виразити себе поєднується у дошкільників з більш-менш досконалою формою мовленнєвого оформлення цього вираження. Адже вже у дошкільному віці у зростаючої особистості має бути сформоване бажання і вміння заявити про себе, а мовлення, у свою чергу, виступатиме тим засобом, який допоможе їй це здійснити.

Дошкільники прагнули за допомогою слова виразити себе в комунікативній, предметно-практичній, в ігровій діяльності. Особливо значущою для вивчення процесу мовленнєвого самовираження є ігрова діяльність, яка найкраще дозволяє побачити дитину в усій різноманітності проявів самоствердження. Найбільше мовного матеріалу, що нас цікавить, ми отримали, спостерігаючи за сюжетно-рольовими іграми, оскільки конкретні дії у процесі гри стимулювали мовленнєву активність дошкільника і супроводжувалися словами-зверненнями до однолітків. Життєві ситуації, які відтворюють соціальне життя дорослих у його різних проявах, служать основним змістом сюжетно-рольових ігор дітей. Зміст гри є засобом, що визначає мовленнєвий матеріал, яким користується дитина, щоб позначити свої дії, показати своє ставлення до інших, висловити свої думки і почуття.

У процесі ігрової діяльності, дитина виражає своє ставлення до учасників гри, дає поради, віддає накази, вербалізує емоційні прояви (любов, турботу, переживання, захоплення, невдоволення, задоволення тощо), проявляла елементи творчості у мистецтві використання влучних слів, відповідно до ігрових ролей. Саме сюжетно-рольова гра створює умови для обміну думками, намірами, виявлення різних емоційних станів. Діти, об'єднуючись в угруповання, моделюють норми взаємин між дорослими і їх словесні висловлювання, використовують мовленнєві зразки, характерні для

тієї чи іншої ролі. Мовлення має роль засобу впливу і управління взаєминами. У мовленні дітей ми чуємо слова, які є в реальному житті зверненнями дорослих (рідних) по відношенню до них. Ці слова вони прямо переносять із життєвої ситуації у ігрову. Така система спрацьовує по відношенню до тих дітей, які під час гри виконували ті чи інші ролі. Наприклад, якщо в реальному житті кожен із членів сім'ї по-різному звертається до дитини: бабуся найлагідніше, мама досить вимогливо, але в той же час може і приголубити, у батька зовсім інша манера спілкування з дитиною, особливо там, де взаємини тата і сина, тата і дочки, то в процесі сюжетно-рольової гри діти копіюють мовленнєві вислови своїх рідних і відповідними мовленнєвими конструктами, певною інтонацією виражали свої емоційні прояви (пестощі, радість, гнів) по відношенню до ровесників, висловлюють задоволення чи невдоволення дією ровесників. Слова, які доречно, адекватно, у відповідності до ігрової ситуації виражають дитячі думки, наміри, бажання, прохання позитивно впливають на результативність дії.

Якщо в комунікативній діяльності взаємодія між комунікантами обумовлена потребою в передачі і отриманні інформації, у вираженні емоцій та почуттів, що спонукає дитину до використання мовленнєвих засобів, то предметно-практична діяльність відбувається більш-менш конструктивно і не супроводжується активним мовленням. Хоча в процесі спостереження відмічено, що не завжди максимальна мовленнєва активність дитини гарантує оптимальний, корисний для особистісного становлення рівень самовираження.

У ході констатувального експерименту на основі результатів спостереження, ураховуючи зазначені вище особливості мовленнєвого самовираження, нами було виділено *4 групи дітей*, що вирізняються характеристиками відповідно до окреслених нами критеріїв, а саме: наявність прагнення заявити про себе; змістовність та адекватність мовленнєвого конструкта; культура мовленнєвого висловлювання (інтонаційна виразність,

емоційна забарвленість, відсутність образливих слів); мовленнєва активність дошкільників.

Представники *першої групи* характеризуються сформованим прагненням заявити про себе, продемонструвати своє позитивне ставлення до інших, виразити приємні почуття; умінням змістовно і адекватно підбирати мовленнєві конструкти для самовираження. Дошкільники, які виявляли прагнення до мовленнєвого самовираження, активні, контактні, намагались привернути до себе увагу, виразити свої найкращі якості, прагнули самоствердитись. Мовленнєве самовираження супроводжувалося веселими криками, сміхом, жестами, мімікою, мало емоційну насиченість, діти використовували образні вислови, інтонаційні засоби виразності, регулювали силою голосу, темпом мовлення.

Під час сюжетно-рольової гри, діти змінювали темброве забарвлення голосу відповідно до виконуваної ними ролі. Через ігрову ситуацію, яка відображає сімейні взаємини, дитина самостверджувалась, а саме – заявляла про свої можливості, підкреслювала свої хороші якості, виявляла турботу про іншого, ініціювала бажання допомогти. З іншого боку, досліджувані намагались висловити своє незадоволення дією партнера, образу, навіть гнів, але вдаючись при цьому до конструктивних форм мовленнєвого самовираження. Дошкільники вербалізували певні почуття, пов'язані з виконуваними ролями: турбота, ніжність «матері», відповідальність «лікаря», справедливість «вихователя» тощо і оскільки прагнули бути схожими на дорослих, то в процесі гри використовували слова, які взяли з дорослого оточення.

Друга група дітей показала оптимальний мовленнєвий рівень, що включав в себе вміння точно і доречно виразити свої почуття, наміри, побажання, зробити партнерові зауваження, вдало поставити запитання і дати коректну відповідь, але ці діти не відзначались мовленнєвою активністю. Прагнення заявити про себе, в певній мірі, залежало від умов, мовленнєвих ситуацій, в які потрапляла дитина. Часто ініціатором мовленнєвої взаємодії виступав

дорослий. Дошкільники виражали позитивне (негативне) ставлення залежно від того, до кого спрямоване висловлювання: до приємних, неприємних, чи байдужих однолітків.

Третя група дітей характеризуються прагненням заявити про себе, демонструючи свої якості, в тому числі і негативні; вирізняються хвалькуватістю, зазнайством, авторитарністю; в процесі вираження свого ставлення не зважають на думки інших дітей, часто вступають в суперечки, щоб відстояти своє «Я», при цьому не регулюючи силою голосу і темпом мовлення, оскільки дуже часто вдаються до крику. Мовленнєва активність демонстративна. Було з'ясовано, що в процесі активного мовлення дитина використовувала набір слів, які не несли в собі ніякого смислового навантаження. Виражаючи гнів і образу дошкільники вдавались до різких форм мовленнєвого самовираження, вживали слова образи.

Серед досліджуваних виділилась категорія дітей, які майже не вступали у мовленнєву взаємодію ні з однолітками, ні з дорослими. Це дає нам підстави говорити про те, що у дитини немає здатності до мовленнєвого самовираження, вона не розвинена. Тому наступну *четверту групу* становили діти, у яких в процесі життєдіяльності потреба у мовленнєвому самовираженні виражена недостатньо. Вони замкнені, пасивні, саме цих дітей уникали в групі, з ними не хотіли товаришувати. Коли така дитина потрапляла у колектив однолітків, вона ставала непомітною, для неї самовираження і висловлювання інших дітей майже одне і те саме, оскільки відсутня власна думка. Зафіксовані факти говорять нам про те, що у цих дітей немає розвиненої потреби виразити своє «Я», оскільки воно незріле, ледь започатковане, така дитина радіє за іншого як за самого себе і сприймає чийсь біль як свою, тому, що немає окремоті, індивідуальності.

Отже, потреба у мовленнєвому самовираженні у дошкільників виявилась різною, оскільки залежала від ступеня сформованості її у дитини, словникового запасу та умов, в яких перебувала дитина. Мовленнєва активність дітей теж виявилась різною. Одні виявляли активну мовленнєву

діяльність, інші ні. Але, як ми вже зазначали, не завжди мовленнєва активність гарантувала корисний рівень мовленнєвого самовираження.

У процесі спостереження ми виділили 25% дітей, в мовленнєвому самовираженні яких зафіксували ряд негативних виразів по відношенню до рідних, які виражають протест, невдоволення, гнів. В основному це діти, віднесені нами до *третьої та четвертої груп*. Таке ставлення породжує бажання чинити опір рідним і виражається у таких мовленнєвих конструктах, як “ *іди звідси*», “ *не чіпай мене*», “ *дура*», “ *погана ти*» та ін. З метою вираження злості, діти вдавалися до вживання образливих слів. Водночас, варто зазначити, що такі мовленнєві прояви дітей по відношенню до своїх батьків є ситуативними.

Таким чином, мовленнєва активність дітей старшого дошкільного віку проявлялась через ставлення до батьків, яке має різне емоційне забарвлення. Якщо дитина потребувала виявити радість, захоплення, цікавість, то її висловлювання супроводжувалися бурхливим піднесеним настроєм. Почуття гніву і образи також вимагало бурхливих, різких форм, але з іншим емоційним забарвленням.

По відношенню до педагогів перелік приємних звернень становить 84%. Це такі звернення як привітання, ласкаві слова, оцінювальна характеристика зовнішності (*будьте ласкаві, добрий ранок, шановна, ви така красива, добра тощо*). Негативні форми мовленнєвого самовираження по відношенню до педагогів виявлено під час реагування дітей на зауваження вихователів.

Будь-яка діяльність завжди пов'язана з ініціативою, вигадкою, кмітливістю, винахідливістю, передбачає активну роботу уяви, емоцій і почуттів дитини. Тому по відношенню до ровесників дошкільники активно використовували різноманітні мовленнєві засоби, намагалися більш зв'язно і чітко виражати свої наміри, думки, бажання.

Мовленнєве самовираження, звернене до товаришів, передбачає таке емоційно-ціннісне ставлення як дружні стосунки, товариські почуття, надання допомоги, що виражається у таких мовленнєвих конструктах: *ти мій друг*,

прикольно, ес, вау, оце так да, оппа, привіт, дружбан, «свой пацан», класно, ура, супер тощо. У своєму мовленні діти використовували незвичні слова, сполучення слів, фраз, придумували нові слова з метою вираження позитивного ставлення до товаришів. Визначилась категорія дітей (15 %), які проявили здатність варіювати мовленнєвими засобами, виявляти самодіяльність, вигадку, творчо оперували словами. В основному це діти, яких ми віднесли до *першої* та частково *третьої* групи. Хоча їхні форми творчості мають свої особливості. Якщо, діти, віднесені до *першої* групи, виражають позитивне емоційне ставлення, яке виражається приємними зверненнями, то дошкільники *третьої* групи вдаються дуже часто до придумування слів, які несуть в собі негативний відтінок. З метою вираження невдоволення та злості, діти вдавались до вживання брутальних слів.

У процесі спостереження нами було відмічено, що перелік неприємних звернень у спілкуванні дитини з однолітками має переваги над приємними зверненнями. Щоб виділити себе, самоствердитись серед інших, показати свої не завжди позитивні якості, діти оперують такими мовленнєвими конструктами, до складу яких в переважній більшості входить негативно забарвлена лексика. Часте вживання таких слів, змінює поріг чутливості і тоді такі слова сприймаються не як слова образи, а як щось буденне і звичне. Такі вирази стають звичними у мовленнєвому самовираженні дітей серед однолітків. Також спостерігаються негативні стереотипи, до яких входять нецензурні слова, що використовуються у якості вигуків та слова типу «*блін*», «*задовбав*», «*капец*», але вони, як вважають попередні дослідники, не є словами образи, а вважаються словами молодіжного сленгу. Діти дошкільного віку чують ці слова від своїх старших братів, сестер, запам'ятовують їх, а потім використовують у своєму активному мовленні. В більшості випадків дошкільники вживають неприємні слова з метою виділитися серед однолітків. Це дає підстави припустити, що *одна третина* дітей для того, щоб самоствердитись серед однолітків, завоювати авторитет, вдається до

мовленнєвого самовираження засобами якого є негативно забарвлені мовленнєві конструкти.

Таким чином, зафіксовані факти дають можливість зазначити, що майже 70% дітей для вираження свого ставлення використовують як приємні звернення, що виражають захоплення, радість, інтерес, бажання допомогти, так і звернення, що несуть в собі негативний відтінок. Тільки 10 % дітей самостверджується у соціально прийнятній формі.

Таким чином, метод спостереження надав нам можливість визначити наявність в дитини прагнення заявити про себе, виявити по відношенню до інших своє ставлення, ствердити своє «Я», а також ступінь поєднання її прагнення виразити себе з адекватним мовленнєвим оформленням, що слугує засобом самовираження.

Спостереження за мовленнєвою діяльністю дітей дозволяє зробити такі *висновки*:

- у 10% дітей сформована потреба у мовленнєвому самовираженні, яка поєднується з адекватною формою мовленнєвого оформлення;

- мовленнєве самовираження демонструє спрямованість мовленнєвої активності дитини (до дорослих чи однолітків) через позитивно чи негативно забарвлені мовленнєві конструкти;

- спрямованість мовленнєвого самовираження дошкільників до дорослих та однолітків реалізується через мовленнєві засоби, які несуть в собі різне емоційне забарвлення;

- позитивно забарвлені мовленнєві конструкти по відношенню до однолітків виражають прагнення взяти участь у спільній діяльності, радість, приязнь, дружбу, захоплення, товариські почуття; по відношенню до рідних дорослих – прояв турботи, своє ставлення, прояв власних потреб; до педагогів – вияв симпатії, привітання, захоплення;

- неприємні прояви мовленнєвого самовираження включають в себе слова образи, нецензурні слова, за допомогою яких дошкільники виражають своє незадоволення, образу, гнів як по відношенню до дорослих, так і дітей;

– демонстративні форми самовираження проявляються в постійному привертанні уваги до себе, мовленнєвими засобами виступають у першу чергу, егоцентрична лексика та експресивні мовні вирази;

– не завжди мовленнєва активність дошкільника є показником оптимального рівня мовленнєвого самовираження;

– у 20% дітей потреба у мовленнєвому самовираженні не сформована, оскільки в них відсутня власна думка, соціальні орієнтації переважають над індивідуальними;

– сюжетно-рольова гра сприяє самостійному висловлюванню дітей, активізує певну групу словника, який обслуговує взаємини між учасниками гри, створює умови для мовленнєвого самовираження дошкільників.

З метою встановлення відповідності (невідповідності) між оформленням мовленнєвих конструктів, які використовує дитина в процесі мовленнєвого самовираження, та розуміння їх змісту, інформація, отримана під час спостереження доповнювалась, співвідносилась з даними результатів *бесіди*.

Використовуючи *метод бесіди*, нами було доповнено інформацію про наявність у словнику дошкільників емоційно-зabarвлених слів, якими вони виражають приємне та неприємне ставлення; з'ясовано глибину розуміння і усвідомлення дітьми їх змісту, впливу цих слів на почуття іншої людини та джерело надходження даної лексики у словник дитини.

Діти, яких ми віднесли на підставі спостереження до *першої групи* називали приємні слова, які вони чують, в першу чергу, від рідних, потім від педагогів, однолітків. До приємних слів діти відносять певні емоційно забарвлені мовленнєві конструкти, за допомогою яких виражають почуття дружби, любові, прихильності, захоплення, турботи, ввічливості. Приємні слова викликають у дитини позитивні переживання, які дошкільник виражає такими словами як «мені добре», «приємно», «я задоволена» тощо.

Відповіді дітей засвідчують розуміння та усвідомлення ними змісту висловлюваних слів, оскільки вони диференціювали «приємні» та «неприємні» слова і правильно підбирали мовленнєві засоби для вираження

емоційно-ціннісного ставлення до інших. Що стосується неприємних слів, то діти даної групи стверджують, що вони не вживають у своєму мовленні таких слів, хоча їх знають.

Дошкільники всіх груп відзначили, що приємні звернення найчастіше вони чують від рідних, і тільки 10% дітей назвали педагогів дошкільних закладів. Це дає підстави говорити про те, що педагоги мало вживають приємних звернень по відношенню до дітей з метою схвалення, заохочення до щирої бесіди, відвертої розмови, висловлення компліментів.

У процесі бесіди діти, які увійшли до виділеної нами *третьої групи*, зазначили, що неприємні слова вони вживають під час спілкування з однолітками. В основному це слова, взяті з дитячого середовища чи з засобів масової інформації (ЗМІ) (*дурак, урод, тупий, придурак, ідіот, падло, уб'ю та ін.*). Але, на жаль, як стверджують діти, вони чують такі слова і від рідних, зокрема від тата і мами. Це слова-образи, які включають в себе такі ознаки як розумові приниження (*дурень, придурак, тупий, бовдур, болван та ін.*); тілесні (*каліка, недоросток*); невихованість (*безсовісний, неслухняний, брехун*); ознаки тваринного світу (*гадина, скотина, свиня*); непридатність до роботи (*нікчема, ледар*) та ін. До неприємних слів діти відносять і такі вирази, які вказують на поведінку стосовно інших (*впертий, я з тобою не дружу, я не буду з тобою гратися, ти будеш покараний, я тебе поб'ю, покараю, відійди від мене та ін.*), неприємні слова діти асоціюють з покаранням. Деякі діти стверджували, що вони чують від рідних неприємні слова, але перерахувати їх відмовлялися, наголошуючи на тому, що це дуже погані слова.

Отже, одним із джерел надходження емоційно-забарвленої лексики у словник дитини є доросле оточення. І саме від мовленнєвої культури, в першу чергу батьків, буде залежати зміст і форма мовленнєвого висловлювання їхніх дітей.

Якщо під час бесіди діти соромились промовляти слова-образи, розуміючи, що це погані слова, то в процесі спостереження ми зафіксували цей факт. Половина дошкільників, віднесених нами до *другої та третьої груп*, під

час бесіди не змогли дати адекватну відповідь на поставлені запитання, але в іншій життєвій ситуації, за якою ми мали змогу спостерігати, дитина вільно володіла тим набором слів, яких не змогла назвати під час бесіди і сама виявляла бажання у вираженні почуттів. Це явище можна пояснити характером індивідуальних особливостей дитини (сором'язливість, розгубленість, невпевненість та ін.), тому на етапі констатації, ми ставили за мету орієнтуватися не лише на активний словник дитини, як на основний показник мовленнєвого розвитку дошкільника, а й на пасивний, оскільки саме він є важливим показником особистісного становлення вихованця.

Розуміння дітьми приємних та неприємних слів пов'язане з певними емоціями, які переживає дитина. Діти розуміють, що за допомогою приємних слів виражаються позитивні емоції, такі як любов, радість, інтерес, подив, а неприємних – образа, гнів, байдужість та ін.

Таким чином, в процесі бесіди діти виділили однолітків приємних і неприємних, але ми відмітили категорію дітей, імена яких не були названі. Це діти, яких не помічають в групі, до яких не звертаються, і до яких ніяк не ставляться. Це є показником байдужості.

Враховуючи вище зазначене, ми визначили *рівні розуміння* дитиною змісту слів (*достатній, середній, низький, початковий*).

Критеріями для визначення вказаних рівнів виступили: розуміння змісту основних почуттів; адекватність добору слів почуттям, що виражаються; прояв творчості у виборі мовленнєвих конструктів.

Достатній рівень – дошкільник орієнтується у назвах та специфіці проявів основних почуттів, адекватно використовує слова, що їх виражають та творчо ними оперує. Уміння підібрати однорідні слова, які виражають дане почуття.

Середній рівень – дошкільник володіє уявленням про зміст основних почуттів, але не завжди знаходить слова для його вираження. За умови подання дорослим пояснення чи підказки дошкільник адекватно співвідносить

почуте зі своїм життєвим досвідом і в своєму словнику знаходить потрібні слова. Слова, якими дитина розкриває зміст поняття однотипні.

Низький – дошкільник не володіє уявленням про зміст поняття, але за допомогою підказки дорослого може назвати слово, яке розкриває його зміст.

Початковий – дошкільник не розуміє поняття, не знаходить слів для його вираження, але в разі підказки намагається підбирати слова, які б його виражали.

Кількісний розподіл дошкільників з різною мірою розуміння понять, що виражають почуття та ставлення подано у табл. 2.1:

Таблиця 2.1

Розподіл дошкільників із різною мірою розуміння слів, що виражають почуття (%)

Почуття, які дитина виражає словами	Рівень розуміння			
	достатній	середній	низький	початковий
любов	76	16	7	1
бажання допомоги	60	23	10	7
співчуття	70	17	7	6
боязнь	60	16	17	6
сердитість	66	13	10	10
інтерес	67	25	7	3
образа	47	17	13	23
зздрість	43	13	17	27
сором	40	20	17	23
байдужість	13	20	27	40

Таким чином, дані таблиці засвідчують, що переважна більшість дітей старшого дошкільного віку розуміє значення слів, які виражають дані почуття, окрім почуття байдужості. Щодо даного поняття, залишається висловлене вище припущення, що змістове наповнення цього терміну не повністю усвідомлене дітьми. Даний відсоток дошкільників, які виразили це почуття

словами, все-таки потребували пояснення з боку експериментатора. Очевидно, у дошкільному віці поняття «байдужий» не завжди для дитини є визначенням ставлення, тому і виникають труднощі у дітей з визначенням даного поняття.

Одержані в ході бесіди дані дозволили зробити такі *висновки*:

- емоційні переживання дітей 5-6 років набули вербалізованого характеру;

- мовленнєве самовираження дітей переважно носить ситуативний характер, оскільки для отримання відповіді 33% дітей потрібно було наводити приклади відповідних ситуацій;

- 37% дітей усвідомлюють і диференціюють слова, що виражають приємні і неприємні почуття;

- більшість дітей даного віку ще не спроможні самостійно називати слова, які виражають такі почуття як заздрість, байдужість, здивування, сором; в переважній більшості не розуміють цих понять, але той факт, що деякі діти адекватно реагують і використовують ці слова, у своєму мовленні, дає підстави говорити про те, що дані поняття є абсолютно доступними для дітей 5-6 років і можуть бути зрозуміли і прийнятними ними;

- джерелом надходження емоційно забарвлених слів у словник дитини є доросле оточення, колектив однолітків, засоби масової інформації.

Результати дослідження дають нам змогу виділити основні компоненти процесу мовленнєвого самовираження: *когнітивний, емоційний, поведінковий*.

Когнітивний компонент забезпечує, з одного боку, саму можливість вираження думок, почуттів, ставлення до іншого, і з іншого – можливість бути зрозумілим і сприйнятим оточуючими. Його сутність полягає в розумінні дитиною значень слів, якими вона виражає себе, своє «Я» (здібності, нахили, уміння, бажання тощо), оскільки неусвідомлення дитиною виражених словами почуттів, може призвести до неадекватної оцінки даного явища; систему знань про те, чи хоче дитина, щоб її зрозуміли, визнали і чи розуміють інші

прагнення дитини виразити себе; усвідомлення зв'язку самооцінки з реальними досягненнями та оцінкою авторитетних людей.

Емоційний компонент передбачає певні емоційні прояви по відношенню до дорослих та однолітків, які виражаються у мовленнєвих конструктах, забарвлених приємними (неприємними) відчуттями, відповідною інтонацією та емоційним ставленням до інших; бажання однієї дитини досягти успіху, іншої – уникнути неспіху, залишитися в тіні. Інтонація виступала засобом емоційного збагачення мовленнєвого самовираження. І оскільки будь-яке самовираження зачіпає важливі потреби дитини, то завжди сам акт мовленнєвого самовираження був обов'язково емоційно забарвленим.

Поведінковий компонент засвідчує сформовану (несформовану) потребу через мовленнєве висловлювання заявити про себе, надати емоційному забарвленню певну дієвість. Оскільки мовленнєве самовираження характеризується змістом, формою і засобом передачі, то важливим було з'ясувати спрямованість мовленнєвого самовираження (на предмет чого діти висловлюються, по відношенню до кого, які життєві ситуації обслуговують їхні слова).

Узагальнивши та проаналізувавши зібрану інформацію, ми визначили 4 *типи мовленнєвого самовираження*.

До першого типу, який ми визначили як *конструктивний тип мовленнєвого самовираження*, ми віднесли дітей, які під час спостереження і бесіди показали сформоване прагнення заявити про себе і вміння це здійснити (адекватно підібравши мовленнєві засоби і творчо оперуючи ними); в яких збалансовані знання і розуміння змісту основних понять, що виражають емоційно-ціннісне ставлення з умінням відповідним чином реалізувати ці знання в практику; в яких поєднуються індивідуальні і соціальні орієнтації в мовленні; мають багатий активний словник; не вживають образливих слів. Здатні самостійно узгоджувати свої дії з партнером, домовлятися, переконливо доводити свою думку, в разі необхідності, поступитись,

вибачитись, визнати свою помилку, у соціально прийнятній формі відстояти і захистити свою гідність.

Дошкільники, в яких потреба заявити про себе залежала від ситуацій та вказівок дорослого, не відзначалися мовленнєвою активністю, хоча мали в пасивному словнику певний багаж слів, які потім використовували в процесі самовираження, увійшли до *суперечливого* типу мовленнєвого самовираження.

Дошкільники, в яких сформоване прагнення заявити про себе, але відсутня культура мовленнєвого висловлювання, відносяться до *деструктивного* типу, оскільки вони здебільшого вдаються до деструктивних форм мовленнєвого самовираження. Переважають індивідуальні орієнтації в мовленні, не враховують реакції інших людей.

Остання категорія дітей означилась відсутністю потреби заявити про себе, бідним словниковим запасом, перевагою соціальних орієнтацій у мовленні. Діти не вміють виразити словами певні переживання, у їхньому мовленні відсутні будь-які елементарні форми творчості. Це найнижчий рівень мовленнєвого самовираження, оскільки дана потреба знаходиться на початковому етапі. Тому ми виокремили *невизначений* тип мовленнєвого самовираження.

Таким чином, базуючись на виділених нами основних характеристиках процесу мовленнєвого самовираження, враховуючи ступінь сформованості в досліджуваних прагнення виразити себе та адекватно оформити мовленнєвий конструкт, особливості розуміння ними слів, якими виражають емоційні стани, нами було виокремлено типи мовленнєвого самовираження дошкільників різної статі: *конструктивний, деструктивний, суперечливий, невизначений*.

Дошкільники, яких ми віднесли до *конструктивного та деструктивного* типів виявили здатність до мовленнєвого самовираження, прагнення виразити своє «Я». Водночас діти, які входять до цих груп, суттєво відрізняються між собою характером потреби виразити себе. Обидві групи дітей прагнуть про

себе заявити, однак для дітей, віднесених до конструктивного типу мовленнєвого самовираження, прагнення ствердити своє «Я» не є самоціллю. Для представників деструктивного типу мовленнєве самовираження виступає самоціллю: дитина прагне будь-якими способами та засобами (в тому числі і негативними), вирізнитися серед інших, продемонструвати своє «Я», незважаючи на думки та почуття інших людей. У дошкільників, які володіють *конструктивним* типом мовленнєвого самовираження спостерігається гармонійне поєднання ступеня сформованості прагнення виразити себе і мовленнєвого оформлення. Це діти, в яких збалансовані індивідуальні та соціальні орієнтації.

Дошкільники з *суперечливим* типом мовленнєвого самовираження скоріше заявлять про себе там, де потрібно проявити себе, чи відстояти певну думку. І поки до такої дитини не звернешся, або не створиш відповідну ситуацію, вона може відмовчуватися і не проявляти мовленнєву активність. Потреба виразити себе недостатньо сформована і залежить від тих умов, в яких перебуває дитина.

Деструктивний тип мовленнєвого самовираження дошкільників представлений найбільшим відсотком і характеризується конфліктним характером мовленнєвої взаємодії. Для дітей цієї категорії важливе домінування власного «Я». Вони сперечаються, доводять, відстоюють свою правоту, що спричиняє конфлікти. У більшості випадків це діти, які дуже сильно змагаються, намагаються виділитися і тому будь-якими засобами прагнуть проявити себе.

Дошкільники, у яких практично відсутня потреба виражати себе засобами мови, уникають ситуацій, де потрібно заявити про себе, здебільшого підкоряються групі, без вагань погоджуються з думкою інших. В основному це ті діти, батьки яких не звертають належної уваги на розвиток мовлення, збагачення словника, вживання образливих слів і власним прикладом не демонструють таких позитивних еталонів мовленнєвих засобів, які б

забезпечували як збагачення активного словника дитини так і сам процес мовленнєвого самовираження.

Як було зазначено вище, дитина самовиражається задля того, щоб одержати позитивну оцінку, щоб бути задоволеною собою і щоб виявити своє ставлення до іншого, а також з метою отримання позитивної оцінки авторитетних дорослих. Поєднання індивідуальних і соціальних орієнтацій у мовленні дітей є одним з показників конструктивного типу мовленнєвого самовираження. Конструктивний тип мовленнєвого самовираження несе у собі створювальний мотив, такий мотив знаходиться в розвитку самої дитини. Дошкільник прагне, щоб його «Я» зрозуміли, визнали, щоб його поцінували і надали відповідним можливостям певні умови для його реалізації. Не може бути позитивного ставлення до інших поза тим, що дитина більш-менш позитивно ставиться до себе, приймає себе, цінує, любить. Висловлювання характеризується внутрішньою смисловою спрямованістю на індивідуальні та групові інтереси, турботою про них. Почуття і наміри дошкільника знаходять адекватний відгук у співбесідника. Індивідуальні орієнтації у мовленні притаманні дітям, яких відносять до *деструктивного* типу мовленнєвого самовираження, оскільки в них переважають негативні форми самовираження, дошкільники будь-якими засобами прагнуть заявити про себе з метою ствердження свого «Я» (через зміст висловлюваного дитина може входити в конфлікт, приклад – різні види сперечань).

У дошкільників, яким притаманний *суперечливий та невизначений* типи мовленнєвого самовираження переважають соціальні орієнтації у мовленні. У дітей відсутня адекватна самооцінка, вони легко сприймають думки інших, не узгоджуючи їх із власними.

Виходячи з вище зазначеного, *конструктивне* мовленнєве самовираження здійснюється на користь дитини, групі; *деструктивне* – на шкоду ситуації, дитини, її настрою. Тому дуже важливо для розвитку особистості, коли образ «Я» переростає в «МИ», коли будуть збалансовані власні інтереси та інтереси інших.

2.2. Методика створення сприятливого для мовленнєвого самовираження середовища

Результати констатувального етапу дослідження дали підстави оцінити процес мовленнєвого самовираження старших дошкільників як такий, що потребує уваги з боку дорослих. З метою оптимізації процесу мовленнєвого самовираження дошкільників створюються відповідні умови як у закладах дошкільної освіти, так і в родині.

Створення розвивального середовища для становлення мовленнєвої особистості передбачає забезпечення комплексу таких *педагогічних умов*: 1) розвиток мовленнєвої особистості через освоєння життєвосмислових мовленнєвих конструктів; 2) вдосконалення мовленнєвої культури педагогів і батьків; 3) поетапна перебудова взаємодії педагога з дітьми на засадах особистісно орієнтованого підходу до мовленнєвого розвитку дошкільників.

Розвиток мовленнєвої особистості через освоєння життєвосмислових мовленнєвих конструктів забезпечується: поетапною перебудовою взаємодії педагога з дошкільниками на основі збільшення ролі мовленнєвої складової взагалі, пов'язаної з особистісним самовираженням зокрема; освоєнням дітьми життєвосмислових мовленнєвих конструктів у контексті їх творчої самореалізації; заохоченням і схваленням педагогом конструктивних форм мовленнєвого самовираження дошкільників; збагаченням особистого досвіду дошкільника враженнями від ефекту «приємних» слів.

Наступною педагогічною умовою є *вдосконалення мовленнєвої культури педагогів і батьків*, що потребує спільної роботи дошкільного закладу і сім'ї. Оскільки дорослі – основне джерело надходження лексики в словник дитини, то виховання мовленнєвої культури дорослих забезпечить для дітей позитивний мовленнєвий приклад, який включає: пропонування дорослим ідеальних (або наближених до них) еталонів мовлення з дитиною (багатий лексичний словник, грамотність, відсутність образливих слів, емоційну забарвленість); оптимальний тон; індивідуалізоване звернення до дітей

(врахування тих позитивних форм звернення, які існують в сім'ї: пестливі імена, приємні слова, слова-заохочення і т.д.)

Таким чином, вищеназвані умови можуть бути виконані тоді, коли їх реалізація буде забезпечуватись, з одного боку, професійною мовленнєвою компетентністю та особистими якостями педагога і, з другого – досконалою мовою батьків, яка б засвічувала оптимальний рівень їхньої мовленнєвої культури.

Мовленнєве розвивальне середовище передбачає мовленнєву компетентність педагога, який опікується тим, щоб розширити словник дитини, збагатити його новим понятійним апаратом, створити належні умови, в яких дитина проявляє свою мовленнєву активність по відношенню до інших, виражаючи мовленнєвими засобами свій емоційний стан.

Основна робота з дошкільниками здійснюється у *двох напрямках*:

1-й напрям – розвиток у дошкільників потреби у самовираженні засобами мовлення;

2-й напрям – формування культури мовленнєвого самовираження хлопчиків та дівчаток.

Перший напрям спрямовується на реалізацію таких завдань: формування бажання та вміння виразити своє «Я» за допомогою мовленнєвих засобів; збалансування знання і форми вираження; виховання емоційно - ціннісного ставлення до себе та інших; формування адекватної самооцінки; вміння презентувати себе оточуючим.

Розв'язуючи ці завдання, враховують наявність дітей із *суперечливим* типом мовленнєвого самовираження, які розуміють значення слів, що виражають почуття, володіють мовленнєвими засобами, але не хочуть про себе заявити, виразити свої почуття по відношенню до інших, і з іншого боку, дитина хоче себе виразити, але не може, оскільки у неї бідний словниковий запас, відсутні необхідні засоби для самовираження (*невизначений тип*). Тому реалізація вище зазначених завдань мала на меті забезпечити формування у

досліджуваних потреби і готовності виразити себе, уміння використовувати більш-менш досконалу форму мовленнєвого оформлення цього вираження.

Формування у дітей емоційно-ціннісного ставлення до себе та інших є важливою умовою оптимізації мовленнєвого самовираження. Предметом уваги є емоційно забарвлене мовленнєве висловлювання. Варто, щоб дитина зрозуміла, що її слова несуть не лише інформацію, а і певною мірою емоційно впливають на слухача.

Реалізуючи завдання першого напрямку, пропонують дошкільникам прослухати такі художні твори, як «Чому дідусь такий добрий сьогодні?», «Ласкавий вітер і злий вітруга», «Білочка і добра людина» В.Сухомлинського, «Сини», «Троє товаришів» В.Осєєва, «Добра дівчина» М.Магери, «Хлопчик-зірочка» Оскара Уайльда та ін. Після читання твору проводиться групова бесіда. Аналізуючи особистісні якості позитивних чи негативних героїв, дошкільник опиняється перед необхідністю оформити словесно своє ставлення до героїв, внаслідок чого поглиблюються знання дітей про розуміння значень слів, які виражають різні почуття.

Даний напрям передбачає розігрування мовленнєвих ситуацій «Знайомство», «Інтерв'ю»; розповіді педагогів про байдуже та чуйне ставлення; комплекс вправ: «Прислухайся до себе», «Чим я хороший», «Привласнення позитивної характеристики», «Моє Я у променях сонця», «Чарівна скринька» та ін., метою яких є виховання позитивного ставлення до себе, адекватної самооцінки, формування умінь виражати свої думки засобами мови.

Завданнями *другого напрямку* є: збагатити мовлення хлопчиків приємними, лагідними словами; вправляти хлопчиків і дівчаток в умінні утримуватися від грубих слів; гармонізувати вислови представників обох статей повноцінними мовленнєвими конструктами; навчати відповідальному використанню мовленнєвих засобів.

Доречними є ігри: «Заповітні слова», «Приємні звернення», «Школа ввічливості», «Чарівні слова ввічливості», «Ланцюжок слів». Такі ігри

забезпечують не тільки засвоєння приємних слів, а й мовленнєвого етикету у різних ситуаціях: знайомство, прощання, вдячність. Гра «Корзина для сміття» ставить за мету викорінення грубих слів з мовлення хлопчиків і дівчаток.

Обидва напрями переплітаються, доповнюють один одного, посилюють, забезпечуючи гармонійність і цілісність загального процесу.

Кожен із означених напрямів визначає *два блоки* виховної роботи.

Перший блок завдань передбачає виховну роботу з дітьми всіх чотирьох типів; *другий* – налічує диференційовані завдання, розраховані на окремих представників групи. Основна увага приділяється представникам двох проблемних груп (деструктивний та невизначений типи мовленнєвого самовираження). Тому передбачені *колективні та індивідуальні* форми роботи з дошкільниками.

Серед колективних форм роботи результативними є: *читання оповідань, казок; розповідь вихователя; бесіди; ігрові заняття; розігрування мовленнєвих ситуацій; сюжетно-рольові ігри.*

Через усвідомлення прослуханого діти вчаться розпізнавати добро і зло, хороші і погані вчинки, розуміти вплив приємних та негативних слів на почуття інших героїв твору; збагачували словник (як пасивний так і активний) словами, що виражають різні почуття головних героїв (чуйність, уважність, радість, смуток, здивування, презирство, страх, сором та ін.); звертається увага дітей на інтонаційні засоби виразності мовлення персонажів (тембр, темп, гучність), оскільки інтонація для них є головним засобом передавання почуттів, ставлення до інших. Дуже важливо розвивати у дітей емоційну чутливість до героїв і фактів твору. За цих умов у них формується вміння у тій чи іншій формі виявити своє ставлення до героїв, їхньої поведінки, дати їм свою оцінку.

Таким чином, робота спрямовується на збагачення мовлення дітей емоційно-забарвленими мовленнєвими конструктами, зокрема, *приємними, лагідними, ввічливими словами* і викорінення *брутальних, лайливих слів.*

Використовують такі *методи роботи*: читання оповідання Дж. Родарі «Рожеве слівце привіт», розповідь вихователя про приємні ввічливі, чарівні слова; засвоєння правил етикету. Звертається увага дітей на те, що чарівні слова бувають не тільки в казках, а й вживаються у повсякденному житті, оскільки ми чуємо їх досить часто, хоча й не звертаємо належної уваги. Проте ці не зовсім звичайні слова дуже потрібні всім людям. Систематично підкреслюють дітям, що ввічливі слова потрібно не тільки говорити, а й «переживати» їх. Коли добра людина, то й слова промовляє ласкаво, доброзичливо, сердечно, тихим голосом. Пропонують дошкільникам засвоїти кілька правил: з усіма близькими, знайомими потрібно вітатися, говорити «доброго ранку», «доброго дня», «доброго вечора» та ін., ввічливо попросити про якусь послугу, річ, яка сподобалась, а також подякувати.

Поглиблюють у дітей розуміння значень слів, які виражають приємні почуття: *любов, дружбу, бажання допомогти, інтерес, радість, приязнь, щирість, жаль, відповідальність, вдячність* у взаєминах з іншими людьми. Пояснювали, що почуття *гніву, огиди, презирства, страху, сорому, провини*, заважають конструктивним формам мовленнєвого самовираження.

З метою профілактики та корекції проявів лихослів'я у дітей проводились бесіди, різноманітні, ігрові вправи, які були спрямовані на те, щоб навчити «бачити» своє лихослів'я і зрозуміти, що воно боляче травмує інших, тобто сприяти розвитку рефлексії.

Гра «Корзина для сміття» має на меті викорінення неприємних слів зі словника дитини, донесення до їхнього розуміння важливості турботливого ставлення до інших, вплив образливих слів на настрій іншої людини. Після обговорення проблеми шкідливості сміття, було перейдено до розмови про грубі, образливі слова, що вони, як і сміття, приводять до погіршення настрою іншої людини. А щоб позбутися таких слів, дитині пропонується пригадати всі образливі слова, які вона знає, і подумки «викинути» їх у корзину для сміття разом із папірцем, на якому вона намалювала обличчя людини, що відображає неприємний настрій. У такий спосіб використовують прийом матеріалізації

«бруд» у спілкуванні. У присутності дорослого дівчатка і хлопчики утримуються від вживання образливих слів, усвідомлюючи їх негативне значення, але серед ровесників деякі діти все ж таки вживають образливі слова.

Другий блок завдань передбачає диференційовану роботу з окремими представниками групи, що налічує методи і прийоми, зміст яких зорієнтований на специфіку проявів мовленнєвого самовираження дітей кожної групи. Передбачаються групові та індивідуальні форми роботи. Основна робота спрямовується на проблемні групи дітей із деструктивним і невизначеним типами мовленнєвого самовираження. Як було зазначено раніше, у дітей, які належать до цих груп існують проблеми як із самою мовою, так і потребою у самовираженні. Індивідуальна робота проводиться з окремою дитиною, яка потребує додаткової допомоги з боку дорослих.

Виховна робота з категорією дітей, віднесених до *конструктивного типу* мовленнєвого самовираження, спрямовується на подальше *розширення та збагачення словника, подальше вправляння та пропонування конструктивних еталонів мовленнєвого висловлювання*. Частково навчально-виховна робота з даним типом дітей реалізується в межах першого блоку, в подальшій роботі дітям пропонується розігрування різних мовленнєвих ситуацій із застосуванням інтерактивних методів навчання: *«Знайомство», «Інтерв'ю», «Етика взаємовідносин» та складання творчих розповідей.*

У дітей із *суперечливим типом* мовленнєвого самовираження найвразливішими є несталість проявів мовленнєвого самовираження та порушення адекватності висловлювання через не співвіднесення вираження ставлення з мовленнєвим оформленням. Дітям даного типу, на нашу думку не вистачає творчого самовираження, у них бідний активний словник, недостатньо сформована потреба виразити себе.

Враховуючи специфіку мовленнєвого самовираження дітей даної групи, формують у дошкільників стійке бажання заявити про себе, виразити своє «Я»; довести свою думку переконливо аргументовано, не боячись ні власної

помилки, ні критики дорослого; створити умови, які б сприяли творчому самовираженню; навчити дітей варіювати формами мовленнєвих висловлювань для вираження своїх почуттів; збагатити активний словник словами, що виражають емоційні стани.

Розігрування мовленнєвих ситуацій сприяє формуванню умінь *пояснити, запросити, обґрунтувати, заперечити, переконати, перепросити, заохотити, відстояти свою думку, узгодити питання тощо*; складання розповідей: «Як я провів літо», «Мої найкращі товариші», «Як я допомагаю мамі», «Мое байдуже ставлення до інших» сприяє розвитку творчого самовираження; гра в асоціації: придумати й назвати, якою квіткою, твариною, запахом, кольором «могло б бути» кожне зазначене почуття також розвиває творчі здібності дітей.

Дошкільники з *деструктивним типом* мовленнєвого самовираження вимагають більшої уваги до себе. Тому в роботі з такими дітьми реалізують завдання:

- *стабілізувати конкурентні тенденції*, оскільки це діти, які дуже сильно змагаються, схильні до перебільшеного вираження почуттів, хочуть виглядати кращими за інших і це змагання заважає гармонізації взаємин. Хоча висока думка про себе – важлива умова, щоб дитина виразила себе, але в більшості випадків діти цієї групи будь-якими засобами прагнуть проявити себе, виразити здебільшого неприємними способами.

- *сприяти розвиткові рефлексії*, оскільки частина дітей себе переоцінюють, неадекватно ставляться до себе та інших. Для того, щоб збалансувати ці речі, потрібно було співвіднести як діти самі про себе думають і як інші бачать їх. Міжособистісна рефлексія передбачає розвиток емоційного ставлення до іншого, яке супроводжується відповідними словами;

- *формувати вміння виражати свої негативні емоції соціально прийнятими мовленнєвими засобами*. У дітей даної групи є несталість проявів мовленнєвого самовираження, оскільки цим дітям часто не вистачає стриманості і такту, обдуманості змісту висловлюваного. Це може бути

пов'язано з індивідуальними особливостями дитини, відсутністю контролю своїх емоцій, ставленням до партнера. У стані роздратованості такі діти часто вживають грубі слова та вирази.

Під час виконання вправи «*Етика взаємовідносин*» здійснюється особистісне спілкування, що сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення. Саме за умов діалогічного особистісного спілкування дитина, зустрічаючись з конкретно-практичною орієнтацією однолітка стосовно себе, виробляє власне ставлення до нього, яке передбачає ціннісну особистісну позицію як до іншого, так і до самої себе .

Робота з групою дітей, які належать до *невизначеного типу* спрямована на формування потреби у самовираженні, оскільки вона знаходиться в зародковому вигляді, та збагачення словника дитини словами, що виражають різні емоційні стани. Виконують такі завдання:

- формувати вміння розкривати за допомогою мовлення своє «Я», в процесі спілкування виявляти свою індивідуальність і неповторність;
- вчити дітей виражати за допомогою мовлення свої думки, почуття, бажання, наміри, збагачуючи словник дитини словами, що виражають відповідні емоційні стани;
- навчати «бачити» образливі слова і розуміти їх вплив на інших, сприяти розвиткові рефлексії; проводити корекційну роботу з подолання у мовленні дітей неприємних, образливих слів;
- навчати розпізнавати стан інших і емоційно, доречно на нього відгукуватись;
- формувати у дітей доступні за віком поняття, що передбачені Базовим компонентом дошкільної освіти і вчити виражати їх за допомогою слів.

Прагнуть створити розвивальне мовленнєве середовище, яке забезпечує дитині вільне мовленнєве самовираження, можливість створення якого забезпечується лише спільними зусиллями дитячого садка і сім'ї, оскільки невідповідність мовленнєвого середовища буде не розвивати, а гальмувати даний процес. Тому одночасно здійснюються і робота з *батьками*, що

передбачає *колективні та індивідуальні* форми: проведення батьківських зборів, тематичних бесід, індивідуальних консультацій, ознайомлення з літературою, методичні поради.

Тематика батьківських зборів передбачає як загальні питання, що стосуються культури мовлення батьків та дітей, особистісного зростання малюка, його статевого виховання, так і питання щодо створення вдома оптимальних умов для мовленнєвого самовираження дошкільників. Обговорюються такі теми : *«Як говорять наші діти», «Які самі, такі й сини», «Наш малюк та його «Я», «Чи знаєте ви свою дитину?», «Дівчинка і хлопчик: спільне та відмінне»*. Батьківські збори проводяться у формі виступу вихователя з подальшим обговоренням з батьками прослуханого.

До розуміння батьків прагнуть донести важливість мовленнєвого спілкування з дітьми та поміж собою, наголошують на виховній силі слова, говорять про здатність дошкільників до наслідування. Акцентують їхню увагу на необхідності використовувати різні заохочення, привітальні звернення, лагідні слова, що сприяють вихованню в дітей емоційно-ціннісного ставлення до людей та збагаченню їхнього словника.

Усі ці завдання успішно вирішуються під час гри геокешинг, методику проведення якої з'ясуємо далі.

2.3. Оптимізація ігрового простору за допомогою геокешингу

Сутність геокешингу – організація ігрової діяльності дітей, наповнення її пізнавальним, розвивальним матеріалом. Його можна використовувати не тільки на прогулянці, але і в будь-яких режимних моментах. Діти із задоволенням вже в молодшому віці справляються із завданням з пошуку скарбу. У зимовий час це особливо захоплююче. Можна сховати коробочку з цукеркою або іграшкою, а малюк за допомогою навідних слів відшукує її. Розвивається орієнтування в просторі, мислення, розуміння мовлення. Добре допомагають ігри з водою і піском. Вони стають підготовчим етапом з пошуку скарбу. При наведенні порядку в групі створюємо проблемну ситуацію, наприклад, *«загубилася лялька Олеся»*, організовуючи її пошук, малюк

розуміє, що у всьому необхідний порядок і дбайливе ставлення до всього. Разом із дорослим діти милуються природою, спостерігають за змінами в різні пори року, беруть участь у допомозі птахам (годовниці і шпаківні). Дитина прислухається до звуків природи, вдивляється в її образи. А навколишній світ відкриває свої комори і допомагає малюкові розвинути допитливість, спостережливість і творчість. Екскурсії містом допомагають побачити, як воно змінюється і зростає. Разом із дітьми доречно робити спільні замальовки, фотографувати, а потім оформлювати виставки на різні теми: «Скільки поверхів у новому будинку?», «Навіщо потрібні будинки?», «Чому підйомний кран не лягати спати?».

Гра в схованки допомагає дітям краще орієнтуватися в просторі. За описом навколишнього оточення пропонуємо дітям знайти заховану іграшку, подолавши на шляху різні перешкоди: перестрибнути через струмочок, присісти три рази, побудувати місток через широку річку, порахувати берізки, вибрати правильну стежку. Тут комплексно підходимо до розвитку дітей: і психічні процеси, і рухова активність, і математичні уявлення, і пізнання навколишнього світу, і конструювання, і формування співпраці і взаєморозуміння при виконанні спільної справи, і забезпечуємо мовленнєве самовираження.

Граючи, дитина відчуває себе в природних і звичних умовах, непомітно для себе вивчає навколишній світ. Вихователю необхідно лише творчо підійти до освітньої діяльності, яка за допомогою елементів технології «освітнього геокешінга» дає позитивні результати.

Украй важливо, щоб предметне середовище мало характер відкритої, незамкненої системи, здатної до зміни, коригування та розвитку. Практика підказує: повністю замінити предметне середовище в групі складно. Але все-таки, за будь-яких обставин, предметний світ, що оточує дитину, необхідно поповнювати і оновлювати. Тільки тоді середовище сприяє формуванню допитливості, самостійності, активності, мовленнєвому самовираженню дітей.

Усі центри в груповому приміщенні мають бути спрямовані на розвиток дитячої допитливості. Постійно оновлювати куточок експериментування.

Для реалізації завдання з практичного впровадження геокешинга в освітній процес у групі на початковому етапі можна зацікавити дітей грою «Геокешинг» через ігри: «Листоноша Печкін», «Знайди друга», «Пошуки скарбу» та інші.

Спочатку – це проста гра в записочки з нашого дитинства. Наприклад, в групу листоноша Печкін приносить лист – малюнок: «Кошеня заплуталося в дроті», у якому зазначено місце події. За описом і визначенням місцевості діти виконують завдання (пройти повз струмка, вниз з гірки, обійти високе дерево, порахувати ялинки) і відшуковують кошеня. Встановлюємо зв'язок між кошеням і дротом: «Чому багато сміття у дворах?», «Чому чисто на території дитячого садка?» І діти з повагою починають ставитися до праці двірника. «А хто може прибрати сміття в мікрорайоні?». Опитали перехожих і дорослих дитячого садка і з'ясували, що якщо люди самі не смітитимуть, то буде чисто. Діти задумалися і над тим, від кого залежить порядок і чистота в групі, як вони можуть допомогти в цьому. Так, від простого до складного, діти закріплюють основи математики, знайомляться з природою, вчать орієнтуватися в просторі, спілкуватися один із одним і оточуючими людьми, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, мають змогу для мовленнєвого самовираження.

Найбільш ефективні форми і методи освітнього геокешинга:

* пізнавальні бесіди; наприклад, «Як правильно поводитися на природі», «Якою буває осінь?», «Що нам осінь принесла?» тощо.

* Експерсії на будівництво, до ліс, ландшафтного парку, на стадіон тощо.

* Хвилинки доброти; наприклад, «Як підняти настрій один одному?», «Що таке любов?», «Діти, давайте жити дружно», «чарівне слово» тощо.

* Хвилинки роздумів: «Чому підйомний кран не лягати спати?», «Де живе світлофор?», «Як допомогти квітам не засохнути на клумбі?», «Де живуть синички?», «Чому кульбаба змінила платтячко?»

- * Акції; наприклад: «Пташиний будиночок», «Хлібні крихти», «Погодуйте птахів узимку», «Тиждень добра» тощо.
- * Трудовий десант; «Боротьба з королем сміття», «На гостини до феї чистоти».
- * Екологічний патруль «Юні захисники природи».
- * Клуб дослідників природи «Юний еколог»
- * Лабораторія юного еколога «Допитливий»
- * Складання карт; схем.
- * Колекціонування; наприклад, «Гербарій осіннього листя», «Колекція фантиків», «Коробка чудових речей», «Колекція Гавеня» та інші.
- * Виставки та експозиції; наприклад, «Такі різні будинки», «Дід Мазай і зайці», «У лісі», «Ялинка красуня».
- * Ігри-подорожі, наприклад, «На гостини до вітерця», «Барліг для ведмедя», «Подорож зі Світлофориком», «Наш мікрорайон», «Про що нам розповість підйомний кран?», «Веселі мовознавці».
- * Екологічні казки, наприклад, «Як бджілки рятували літо», «Лісова казка».

Таким чином, у процесі активного впровадження освітнього геокешінга дитина дошкільного віку набуває здатності бачити і виділяти проблему, приймати і ставити мету, вирішувати проблеми, аналізувати об'єкт або явище, виділяти істотні ознаки і зв'язки, зіставляти різні факти, висувати гіпотези і припущення, добирати засоби і матеріали, робити висновки, фіксувати етапи дій і результати графічно. Усе це сприяє мовленнєвому самовираженню дошкільника.

Робота з батьками – необхідна складова освітнього геокешінгу.

Спілкування з батьками будують на основі співпраці. Використовують різні методи взаємодії з сім'єю: наочні, словесні, практичні.

З цією метою проводять батьківські збори, на яких батьки дізнаються про форми реалізації освітнього геокешінга, його можливості та вплив на розвиток дитини. Приклад такого геокешінга подано нами у додатку **Б**.

Також для батьків проводять консультації з організації геокешинга, випускають пам'ятки з даного питання. Користуються великою популярністю домашні завдання для батьків і дітей у формі гри: здійснити екскурсію до задуманого об'єкту, де батькам спільно з дітьми пропонуються записки-орієнтири, які в підсумку призводять до задуманого об'єкту.

Методика проведення геокешінга з дітьми дошкільного віку та їх батьками обіймає 4 етапи:

1 етап – попередня робота. Виготовляється макет групи, дитячого садка, ділянки ЗДО або іншого об'єкта, що знаходиться на території або за територією закладу. Також на цьому етапі з дітьми проводяться ігри-заняття з орієнтування, вміння працювати з макетом, картою-схемою, вміння визначати на них розташування різних об'єктів.

2 етап – підготовчий. На цьому етапі педагог створює сценарій, добирає завдання для кожного завдання, і готує все необхідне для проведення самої гри, метою якої є знайти схованку.

3 етап – проведення гри. На даному етапі з дітьми розглядається карта-схема маршруту до схованки, діти дають відповіді на запитання, пов'язані з предметом або місцем, де захований тайник, робляться фотознімки виявленого місця.

4 етап – презентація результатів. На цьому етапі діти представляють результат, узагальнюють отримані знання, оформляють їх у кінцевий продукт.

Для мовленнєвого самовираження дошкільника надзвичайно ефективними є геокешинги мовознавців (**додаток В**).

Поштовхом до початку «шукання скарбів» може послужити здивування, цікавість, висунута кимось проблема або прохання (**Додаток Г**). Чим більше дитина ставить запитань, тим краще. Ці запитання допомагають зібрати якомога більше вихідного матеріалу, який потім буде класифікуватися, сприяють формуванню мовленнєвого самовираження дошкільника.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у дипломній роботі міститься аналіз проблеми мовленнєвого самовираження дошкільників у процесі геокешингу в сучасному просторі дошкільної освіти, висвітлено її теоретичні аспекти, окреслено сферу її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної лінгводидактики.

1. Вивчення наукових джерел дало змогу з'ясувати зміст і структуру поняття «мовленнєве самовираження», яке визначається А.М.Аніщук як вміння дошкільників за допомогою мовленнєвих засобів і форм заявити про себе; виразити свої думки, наміри, бажання, ставлення; оцінити ставлення до себе та інших; проявити індивідуальність, творчу активність та інтонаційну виразність. Основними структурними компонентами мовленнєвого самовираження дошкільників є когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий.

2. Одним із ефективних прийомів і методів в роботі з формування мовленнєвого самовираження дошкільнят є освітній геокешинг. Геокешинг – це туристична гра із застосуванням супутникових навігаційних систем, суть якої полягає в пошуку схованок і скарбів. На основі цієї гри існує освітній геокешинг – новий напрям педагогіки, який можна використовувати і в роботі з дошкільнятами. Уже в молодшому віці малюк цілком може впоратися із завданням з пошуку скарбу.

3. На основі узагальнення наукових джерел визначено критерії та показники сформованості у дошкільників мовленнєвого самовираження: прагнення заявити про себе іншим (сформованість потреби; усвідомлення мотиву; прагнення до визнання; сталість прояву мовленнєвого самовираження); уміння виявити індивідуальність (уміння виразити себе; сформулювати узагальнене судження про себе; диференціювати основні почуття); здатність у соціально прийнятній формі відстояти своє право на мовленнєве самовираження (оформлення мовленнєвого конструкта;

використання соціально прийнятних мовленнєвих форм; побудова висловлювання з урахуванням можливих реакцій людей).

За визначеними критеріями визначено 4 типи мовленнєвого самовираження дошкільників: *конструктивний, суперечливий, деструктивний, невизначений*. Встановлено, що конструктивним типом мовленнєвого самовираження володіють тільки 10 % дошкільників, суперечливим – 33 %, деструктивним – 37 %, невизначеним – 20 %. Аналіз причин низького відсотку конструктивного типу мовленнєвого самовираження дошкільників актуалізує необхідність посилення уваги педагогів і батьків до виховання мовленнєвої особистості, доцільність використання методів, прийомів і засобів, які сприяють формуванню у дитини прагнення заявити про себе, вміння виразити свою індивідуальність засобами мовлення, організаційно-методичного забезпечення вказаного напрямку роботи.

Встановлено, якщо дорослі проявляють інтерес до мовленнєвого розвитку дитини, особистим прикладом демонструють позитивні зразки мовленнєвих еталонів, то і дошкільники характеризуються *конструктивними* формами мовленнєвого самовираження. І навпаки, байдуже ставлення батьків до мовленнєвого розвитку дитини, продукує у неї нерозвинену потребу в реалізації свого «Я», нездатність виразити своє ставлення засобами мовлення (*невизначений, суперечливий* тип). Батьки, діти яких володіють *деструктивним* типом мовленнєвого самовираження, характеризуються емоційною невірноваженістю, що призводить до вживання ними неприємних, образливих слів, соціально неприйнятних форм висловлювань. Дослідження показало, що вихователі завжди вживали приємні звернення по відношенню до дітей *конструктивного* типу мовленнєвого самовираження, частково – *суперечливого і деструктивного*, залежно від якісного виконання певного доручення та їх зовнішнього вигляду, дошкільники *невизначеного* типу в більшості випадків були обділені в отриманні приємних звернень з боку вихователів.

Виділено і науково обґрунтовано комплекс педагогічних умов оптимізації процесу мовленнєвого самовираження дошкільників: розвиток мовленнєвої особистості через освоєння нею життєвосмислових мовленнєвих конструктів; вдосконалення мовленнєвої культури педагогів і батьків; поетапна перебудова взаємодії педагога з дітьми на засадах особистісно орієнтованого підходу до мовленнєвого розвитку дошкільників. Їх гармонійне поєднання забезпечує зовнішні й внутрішні умови мовленнєвого розвитку дитини. Доведено, що доцільними методами формування мовленнєвого самовираження є: розповідь педагога, читання й обговорення художніх творів, складання і переказування дітьми розповідей, розігрування мовленнєвих ситуацій, сюжетно-рольових ігор, виконання мовленнєвих вправ і завдань.

4. З метою оптимізації ігрового простору використовують такі форми і методи освітнього геокешинга: пізнавальні бесіди; екскурсії; хвилинки доброти та роздумів; акції; трудовий десант; екологічний патруль; роботу клубу дослідників природи або лабораторії юного еколога; складання карт, схем; колекціонування; виставки та експозиції; ігри-подорожі; екологічні казки тощо.

Таким чином, беручи участь у грі, діти самовиражаються, дізнаються про цікаві факти, що збагачують їх уявлення про світ людей і тварин, моральні цінності, про важливість свого здоров'я і здоров'я оточуючих, вчать правилам безпечної поведінки. Усе це сприяє мовленнєвому самовираженню дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / Ксения Александровна Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Аніщук А. М. Оптимізація мовленнєвого самовираження старших дошкільників: метод. посіб. / А. М. Аніщук– Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2008. – 63 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–19.
4. Бенера В.Є. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: [навчально - методичний посібник за кредитно – модульною системою організації навчального процесу для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти]/ В. Є. Бенера, Н. В. Маліновська. – К. : Видавничий дім «Слово», 2014. – 384 с.
5. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. наук. вид. / І.Д.Бех. – К.: Либідь, 2003.– Кн.2: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
6. Бех І. Д. Категорія становлення в контексті розвитку образу «Я» особистості / Бех І. Д. // Педагогіка і психологія. – 1997. – №3 (16). – С. 9-21.
7. Бобир В. Проблемні ситуації: міркуємо, взаємодіємо, досягаємо мети [Текст] / Валентина Бобир // Дошкільне виховання. – 2017. – № 3. – С. 8-11.
8. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти: / Богуш Алла. – [4-е видання]. – Х. : Вид-во «Ранок», 2013. – 192 с.
9. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : [підручник] / За ред. А. М. Богуш. .– К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 704 с.
10. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Мовленнєва робота з дошкільниками: шляхи оптимізації [Текст] / А.М.Богуш, Н.В.Гавриш // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2013. - № 3. – С. 4-12.

11. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: [навчально-методичний комплект: посібник та предметні картинки] / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – К.: Генеза, 2013. – 160 с.

12. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : [підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти] / Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. – К. : Видавничий дім «Слово», 2010. – 304 с.

13. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дошкільника від народження до семи років: монографія / А.М. Богуш. – К.:Слово, 2004. – 376 с.

14. Большой толковый психологический словарь: основные термины и понятия по психологии и психиатрии: [в 2-х т.] / Артур Ребер. – М. – Т.2: П–Я. – 2003. – 560 с.

15. Бондаренко А., Сизонова О. Зв'язне мовлення засобами наочного моделювання / Анжела Бондаренко, Оксана Сизонова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2018. – № 6. – С. 25-33.

16. Гавриш Н. Розвиток мовлення: розв'язуємо актуальні проблеми [Текст] / Наталія Гавриш // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2019. – № 3. – С. 36-44.

17. Гавриш Н., Крутій К. Як змінювалися підходи до розвитку мовлення дітей / Наталія Гавриш, Катерина Крутій // Дошкільне виховання. – 2019. – № 10. – С. 7-10.

18. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк ; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білокаленко [та ін.] ; наук. ред.: Г.В. Беленька, М.А. Ма-шовець ; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.

19. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів [Текст] / упорядник Богуш А.М. Частина I та II. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. – 720 с.

20. Калмикова Л.О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностично-розвивальний комплекс : навч.-метод. посіб. / Л.О. Калмикова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. – 384 с.
21. Калмикова Л. О. Комунікативний підхід до розвитку мовлення дошкільнят / Калмикова Л. О. // Педагогіка і психологія. – 2006. – №1. – С. 51–55.
22. Кахаєва Л. Є., Кузнєцова Л. О. Мовленнєвий розвиток старших дошкільників [Текст] / Л.Є. Кахаєва, Л.О. Кузнєцова. – Х. : Вид. група «Основа», 2014. – 143 с.
23. Кондратенко Р.В. Діагностичний супровід розвитку та виховання старших дошкільників : навчально-методичний посібник / Р.В.Кондратенко, В.Ф.Олійник, І.В.Онищенко ; за заг.ред. В.Ф.Олійник. – Кривий Ріг : КП, 2015. – 224 с.
24. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): [монографія] / О. Л. Кононко. – К.: Стилос, 2010. – 336 с.
25. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищ. навч. закл. / Кононко О. Л. – К.: Освіта, 2008. – 256 с.
26. Крутій К. Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку / К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ЛПС. Лтд, 2005. – 208 с.
27. Крутій К. Технологія діяльнісного підходу до навчання мови і розвитку мовлення дітей дошкільного віку / Катерина Крутій // Дошкільна освіта. – 2005. – № 4 (10). – С. 35–47.
28. Малафіїк І.В. Дидактика новітньої школи : Навчальний посібник / І.В.Малафіїк. - К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. - 632 с.
29. Марченко Н.В. Освітній геокешинг – сучасна ігрова технологія дошкільної освіти / Н.В.Марченко // Педагогічні обрії. – 2019. – № 1-2 (103-104). – С.48-50.

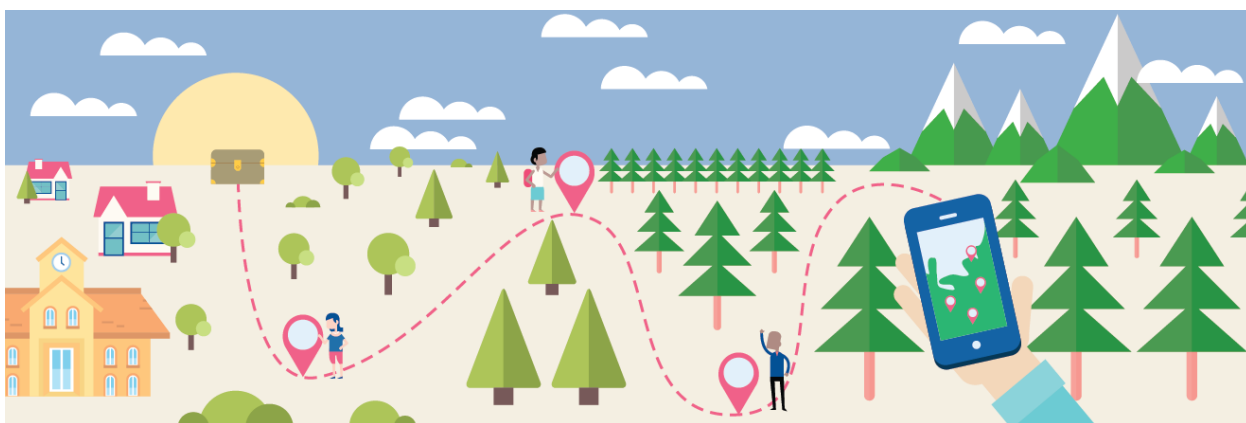
30. Пасинок В. Г. Мовна підготовка студентів як загальнопедагогічна проблема: / Валентина Григорівна Пасинок; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х.: Лівий берег, 2009. – 154 с.
31. Петровский А. В. Психология: учеб. для студ. высш. уч. заведений / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – 3-е изд. стереотип. – М.: Академия, 2012. – 512 с.
32. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Мовленнєва особистість у лінгводидактичному просторі дошкілля // The 12th International conference “Science and society» (June 7, 2019) Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. – P.77-87.
33. Про застосування державної мови в освітньому процесі. Лист МОН України від 17.09.19 № 1/9-581 // Дошкільне виховання. – 2019. – № 10. – С. 1-2.
34. Савінова Н. Де заховано скарб, або геокешинг у дитячому садку [Текст] / Наталія Савінова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2018. – № 6. – С. 47-51.
35. Семенов О. С. Особистісне самовизначення школяра в діяльності комплексного позашкільного навчально-виховного закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 « Теорія та методика виховання» / О. С. Семенов. – К., 2000. – 18 с.
36. Середюк Л. А. Педагогічні умови оптимізації особистісного самовираження старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 « Теорія та методика виховання»/ Середюк Л. А. – Рівне, 2002. – 18 с.
37. Соссюр Ф. Курс общей лингвистики / Фердинанд де Соссюр. – М.: Из-во «Логос», 1998. – 296 с.
38. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Дмитрий Николаевич Узнадзе. – М.: Наука, 1966. – 431 с.

39. Фельдштейн Д. И. Психология развивающейся личности / Фельдштейн Д. И. – М.: Изд.-во Инст. практич. психол., Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 512 с.

40. Філософія: навч. посіб. / [І. Ф. Надольний, В. Л. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін.]: за ред. І. Ф. Надольного. – К.: Вікар, 2000. – 624 с.

41. Швець А. Н., Носко А. В. Гра-геокешинг «Врятуймо планету Земля!» / А. Н. Швець, А. В. Носко // Педагогічні обрії. – 2019. – № 1-2 (103-104). – С. 50-55.

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А
ВАРІАНТИ КАРТ ДЛЯ ГЕОКЕШИНГУ

ДОДАТОК Б

СЦЕНАРІЙ ГЕОКЕШИНГУ ЗА УЧАСТІ БАТЬКІВ

«МИ РОДУ КОЗАЦЬКОГО ДІТИ»

Мета: формувати етноісторичну компетенцію дітей дошкільного віку; мовленнєве самовираження під час виконання завдань на освітніх теренкурах; розвивати мислення, мовлення, спритність дітей, уміння орієнтуватися в умовному і реальному просторі; зміцнювати партнерську взаємодію між батьками та дітьми, батьками та закладом дошкільної освіти.

Свято проводиться у сприятливу погоду на території дитячого садочка.

Попередня робота: складання плану території, підготовка скарбу, мапи острова скарбів, наочності для інтелектуальних завдань – освітніх теренкурів, історичних стежинок, підготовка природного ландшафту та музичного (аудіо) супроводу для руханок – оптимізація ігрового простору, інструктаж для колег щодо роботи на кожному об’єкті мапи острова скарбів; інструктаж для батьків і дітей «Правила поведження під час геокешингу (техніка безпеки)»; створення батьківської команди; вибори отаманів від кожного куреня.

ХІД ЗАХОДУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ. ВСТУПНА ЧАСТИНА

Біля майданчика середньої групи шикуються 2 команди: дітей і батьків. Лунає «Марш запорізьких козаків».

Вихователь. Сьогодні ми – учасники геокешингу – цікавої гри з пошуку скарбів, яка присвячена історії нашої рідної Батьківщини, зокрема – козацькому руху на Україні.

Діти: Ми є діти українські,

Український славний рід.

Дбаймо, щоб про нас маленьких

Добра слава йшла у світ.

Бо козацького ми роду,

Славних предків діти,

У садочку ми вчимося

Рідний край любити.

Батьки. Ми пісні звитяжні завжди пам’ятаєм,

У вінок пісенний і свої вплітаєм.

Будь навіки славна, батьківська земля,

Бо козацька слава в дітях ожива.

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Вихователь. Розпочинаємо гру. Оскільки жили козаки куренями, а у кожного куреня був свій отаман – найсильніший, найрозумніший і найхоробріший козак, ми теж сьогодні маємо два курені, а їхніх отаманів запрошую отримати мапи острова скарбів.

Обидві команди (батьків і дітей) отримують мапи, вивчають їх і подорожують ними. Мапа зроблена таким чином, що їхні шляхи не перетиналися, а в кінці обидві команди зійшлися в одній точці – на території майданчика старшої

групи № 1, де під старою липою поруч із павільйоном заховано скарб – ключ від шафи. Протягом гри вихователь стежить за тим, щоб скарб першими знайшли діти, тому трішечки затримує батьків на кожному об'єкті мапи. Діти, знайшовши скарб і діставши із скриньки ключ, мають здогадатися, від чого він (від шафи у приміщенні групи).

Окрім цього, вихователь із помічником контролюють, як обидві команди долають освітні теренкури, історичні стежинки, що об'єднують різні об'єкти мапи.

Перший об'єкт для дітей – ОСТРІВ ХОРТИЦЯ (Освітній теренкур)

До нього можна дістатися річкою. Направляємося туди, імітуючи рухи гребців козацької чайки.

Ведуча. У літописі українських земель є славний період козаччина. Із давніх часів дійшов до нас світлий образ вільної людини – запорізького козака, нескореного і сміливого. У боротьбі проти турецько-татарської навали український народ створив свої збройні сили – козацтво. Його центром стала Запорізька Січ.

Діти. Знаєм здавна: славна Січ
Ворогам ішла навстріч,
Рідну землю захищала
І народ наш прославляла.

Ведуча. На річці Дніпро є острів Хортиця. На цьому острові і розмістилася Січ.

Діти. За дніпровими порогами,
за південними дорогами;
За степами, за широкими,
наші прадіди жили,
Мали Січ козацьку сильную,
цінували волю-вільную,
Україну свою рідную,
як зіницю берегли!

Ведуча. Щоб вирушити далі, відгадайте, будь ласка, атрибути та відзнаки козацького війська:

- *Мідні, або срібні півкулі з натягнутою на них шкірою, з дерев'яними паличками для ударів по шкірі та одержання звуків (литаври).*
- *Різнокольорові прапори із зображенням святих, хрестів, зброї (корогви).*
- *Вид зброї, що являє собою металевий стрижень з кулею на кінці (булава).*
- *Мідна або золочена куля на дерев'яному держаку із прикріпленням до нього пучком кінського волосся (бунчук).*

Наші козаки вправні у всьому, вони любили пісню і приказку, знали багато скоромовок.

А чи справляться наші козаки із загадками, ну що перевіримо:

1. Лицар славетний з степів України,

Хто він такий? Всі зовуть його як?

Вольності син, запорозький ... (козак)

2. А які козацькі страви вам відомі? (куліш, каша, мамалига).

3. А який оселедець не можна їсти? (козацький чуб).

4. А яка чайка не літає? (козацький човен).

Тепер належить відповісти на питання.

5. Як називалося козацьке військо? (Кіш.)

6. Як називалися будинки, в яких жили козаки? (Курені.)

7. На якому острові знаходився осередок Запорізької Січі?

8. Що означає слово «гетьман»? (Головний, старший.)

9. Із ким воювали козаки, від кого боронили українські землі? (Турки, татари, поляки.)

10. Що таке булава. (Кулясте потовщення на кінці палиці, символ влади кошового отамана)

11. Що таке бунчук. (Довга палиця із золотим яблуком на кінці.)

12. Що таке чайка. (Козацький човен)

13. А який оселедець не можна їсти? (козацький чуб).

Молодці! Тепер ви можете рушати далі.

Імітуємо рух на конях із шаблею.

Другий об'єкт для дітей – ОСТРІВ ЗВИТЯЖНИЙ

Ведуча. Першим помічником козака у поході був вірний кінь. То був не козак, якщо не вмів їздити верхи. Тому козаків тренували добре триматися на коні. Спробуємо і ми по-своєму потренуватися.

Естафета «Як козаки на конях каталися»

(стрибки з м'ячем між ногами)

Рушають спокійно, але зі звконаслідуванням (як конячки)

Третій об'єкт для дітей – ОСТРІВ КОШОВАРІВ

Ведуча. У довгій подорожі, після важкої дороги, козаки відпочивали. Та який може бути відпочинок на порожній шлунок? Козаки були знатні кулінари. Вам відомий славнозвісний козацький куліш. Ось ми зараз і подивимось, чи здатні наші маленькі козачата зварити куліш.

Естафета «З чого козаки куліш варили»

(У тарілки насипані крупи. Козачата повинні по команді вибрати пшоно.)

Ведуча. Козаки любили добряче поїсти, а ви самі приготуєте український борщ?

(Командам даються картки з малюнками овочів, фруктів, та інших продуктів. Вони повинні вибрати ті продукти, з яких готують український борщ.)

Яловичина, цукор, квасоля, щавель, оцет, цибуля, буряк, гарбуз, морква, гречка, рис, олія, сало, ковбаса, свинина, борошно, картопля, сир, часник, сметана, капуста, кукурудза, огірок, томатний соус, солодкий перець, яблуко, слива, гострий перець, петрушка, укріп, сіль, черешня, груша, помідор.

Конкурс : «На винахідливість»

Ведуча. Наші хлопці-козаки також вміють ліпити таку гарну українську страву, як вареники. Ось вам завдання: у вас є однакова кількість пластиліну. Придивіться до нього уважно і уявіть, що це тісто. За хвилину кожен з вас повинен зліпити якнайбільше вареників. Потім ми порівняємо, хто зліпив найбільше: ви чи ваші батьки.

Рушають далі під пісню на мелодію « Ой у полі два дубки»

Україна – рідний край / 3 рази

Мужнім й сильним виростай.

У садочку козаки /3 рази

Позбирались до купки.

Козаченьки ми малі / 3 рази

Та завзяті й спритні ми.

Любим славу ми і сміх / 3 рази

Козаки – один за всіх.

Останній об'єкт для дітей – ОСТРІВ СУЧАСНИХ КОЗАКІВ

Ведуча. Наші діти першими дісталися останнього острова. Подивіться на мапі – місце скарбу має особливу позначку. Шукаймо!

Діти знаходять скарб. У цей час і батьки наближаються до останнього острова.

Останнє випробування «Сучасні козаки»

Вихователь. Колись козаки носили чоботи, а зараз вони модернізувалися в черевики. Козак повинен був робити все швидко. Давайте перевіримо на швидкість наших козаків. Запрошуємо по одному представнику з кожного гурту, щоб зашнурувати черевики свого сусіда.

Діти. Розквітай, прекрасна Україно,

Рідна земле, матінко моя,

Хай лунає мова солов'їна

Пісня неповторная твоя.

Думи козацькі уважно читаймо,

Пісні козацькі не забуваймо,

Мужність плекаймо в собі,

Як це робили колись козаки.

Батьки. Сміливі будьте, козачата!

Даруйте Україні вірність

У старших вчіться захищати

Домівку рідну й людську гідність!

Ми всі пам'ятаєм, якого ми роду

Козацьких далеких часів.

За працю, свободу, за щастя народу

Тобі, Україна, наш спів.

Виконують пісню «Україно, вперед»

Дороги іншої не треба,

Поки зорить Чумацький Шлях.

Я йду від тебе і до тебе

По золотих твоїх стежках.

Мені не можна не любити,
 Тобі не можна не цвісти.
 Лиш доти варто в світі жити,
 Поки живеш і квітнеш ти.
 Приспів:
 Україно, Україно!
 Після далечі доріг
 Вірне серце твого сина я кладу тобі до ніг.
 Бо ми кохаєм до нестями,
 І ще не скоро наш кінець.
 Ще може нашими серцями
 Розпалим тисячі сердець.
 Ще наша свічка не згоріла,
 Ще наша молодість при нас.
 А те, чи праве наше діло –
 Те скажуть люди, скаже час.

ІІІ. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Діти заходять разом із батьками до групи. Знаходять шафу, відмикають її знайденим ключем і дістають книги з історії України та розвивальні ігри, які для них придбали батьки. Дякують.

Діти. У всьому світі кожен зна,
 Що Батьківщина лиш одна,
 Це наша славна Україна.
 Не забувай Шевченка спів,
 Про горду славу козаків,
 Не забувай, що ти — дитина
 Землі, що зветься Україна!
 Про Україну, рідний край
 Ти завжди, завжди пам'ятай!
 Як квіти у гаю барвисті та пишні,
 Ми всі – українська сім'я,
 Ми будем творити, учитись,
 Бо світить нам вільна зоря.
 Бо прадіди наші свободу любили,
 Вели у майбутнє синів,
 І нам, їх нащадкам, вони заповіли
 Вкраїну любити як дім.
 Хай сонце нам сяє ясне у високості
 І землю плекає святу.

«Козацькому роду нема переводу» -
 Я в серці ту клятву ношу.

Вихователь. Дякуємо нашим куреням та їхнім отаманам за чудове змістовне дозвілля!

ДОДАТОК В

ГЕОКЕШИНГ ДЛЯ ВЕСЕЛИХ МОВОЗНАВЦІВ

Мета заходу: виховання у дошкільнят любові, поважного ставлення до рідної мови як до скарбниці, багатющого надбання нашого народу; прагнення висловлюватися правильно, дотримуватися культури рідної мови; формування мовленнєвого самовираження дошкільників у процесі гри.

Організація розвивального життєвого простору: святково прикрашена зала або ігровий майданчик для представлення команд геокешингу; мапа гри; скарбничка; квіти до фінальної сцени; фонограми пісень і танців; вбрання для Мови та Пані Помилки.

Попередня робота: підготувати скарбничку; мапу гри; номери художньої самодіяльності до свята; вивчити слова-ознаки; представлення команд із капітанами та тими, хто інсценізуватиме вірші; виготовити квіти до фінальної сцени; залучити до свята дорослих (колеги, батьків чи студентів-практикантів) виконувати ролі Мови та Пані Помилки.

ХІД ЗАХОДУ

Урочистий вихід учасників мовного свята (3 команд) під музику

Ведучі: I. Від діда-прадіда, із глибини віків

Жива любов ішла у наші душі.

Буяла ніжно, в пахощах бузків

І надихала нас на дні грядущі.

II. Мово моя! Рідна мово!

Диво прекрасне, земне.

В світі квітуй калиново,

Піснею радуй мене!

III. Надіє зоряна, матусина печаль,

Мов доля, вишита на рушникові,

І перше слово мовить дитинча

І шлях радіє золотій підкові.

IV. Проміння райдужне шумує у житах,

В краю моїм і сонячно й святково.

Лети в простори, як весняний птах,

Усі: Моя велична Українська Мово. *(Валерій Кулик)*

Команди по черзі: Шановні гості, батьки, вихователі, ровесники!

Мова: Запрошую Вас до чарівної казки,

До неї відкриється вхід через мить.

Із серцем відкритим, з обличчям без маски

У світ цей чарівний сміливо ступіть!

VI. Господарка казки – красуня чудова –

Вийшла вітати гостей дорогих.

Хлопці: А хто ж вона?

Дівчата: Та це ж наша Мова!

Мова: Запрошую Вас на казковий поріг.

Багата щедротами рідна земля.

Кого ж зустрічаю нині тут я?

Капітан: І команда

Всі члени команди: Поетична

Діти інсценізують вірш А. Костецького «Дивна звичка».

Щоб мені не говорили -

Хто з батьків чи вчителів, -

Я на все шукаю рими,

Ніби хтось мене завів...

Скаже тато: - Як уроки? –

Я йому: - Летять сороки!

Скаже мама: - Ти поїв? –

Я їй тут же: - Сто корів!

Вчитель каже: - Йди до дошки! –

Я і тут : - Варення ложка! –

Вчитель: - Що учив ти вдома? –

Я у відповідь: - Солому!

- Ставлю «два»! – підводить очі.

- Ква! – кажу я, хоч не хочу...

Зрозуміло: мама – в сльози, каже:

- Ти мене тривожши!..

Ось і лікарю мене

Вчора показали.

Але він сказав:

Мине. Хвилювання – зайві.

Хай хлопчак побільше спить...

Ну а я йому за мить:

- Зайві хвилювання?

Знайде Коля Ваню!

Мама – в сльози знов:

- Пробачте! – Ну а лікар їй:

- Не плачте! – і злякався

Раптом сам –

Адже в риму він сказав!..

Вже й мені це все набридло,

То чомусь до голови

Знову лізуть рими й рими,

Хто б і що б не говорив...

Ви питаєте: що ж буде?

Я і сам багато думав

І скажу вам по секрету:

Мабуть, буду я поетом!

Мова: Скільки тут щирих і мудрих думок!

Прийміть у дарунок дівчаток танок.

Дівчата зі стрічками виконують танець під музику «Це моя земля»

Н.Шестак

Капітан II команди: Я вам нею натякаю, нею думать спонукаю, щоб кмітливий врахував, що я в неї приховав, вас морочачи навмисне, і тоді відгадка зблисне. Що це таке?

Діти: Загадка

Капітан II команди:

- Правильно, ви відгадали. Це загадка.

Отже, помандруюмо до Країни загадок.

Це улюблена країна для кмітливих всіх діток.

Тут широкі є поля, є міста, річки, моря.

До Країни чарівної завітати прошу я.

Отже, II команда

Усі: Загадкова

Мова: Дуже багата на них наша мова!

Також багато в них мудрих думок.

А нині - в дарунок

народний танок!

Дівчата виконують український танок

Капітан: III команда

Усі: Словникова

Члени команди розповідають вірш А. Костецького «Імена»:

Я хотів би страшенно,

Як хочете знати,

Все у світі по-своєму

Знову назвати.

Я назвав би волошку

Тоді голубинка,

Щоб дорослі ще більше

Її полюбили.

А хлоп'ят і дівчат

Я б назвав любенята,

Щоб іще веселіше

Було їм гуляти.

Я б ласкаву тополю

Назвав лопотуля,

Щоб вона для птахів

Дарувала притулок.

А бабусяю назвав би тоді я

Любуся,

Щоб світилася ніжністю

Кожна бабуся.

І цвіли б любенят

Голубинкові очі,

І любусі гуляли б
 Із ними охоче,
 А над ними співала б собі
 Лопотуля, і цю пісню її
 Всі б навколо почули!
 Та речей безіменних
 На світі нема.
 Жаль, що є вже для цього
 Давно імена.

Лунає музика. Виходить Пані Помилка

Пані Помилка: Пробігала я тут із однієї групи в іншу і не витримала! Що це за розумники тут зібралися?

Не люблю я тих людей, що все на світі знають

І предмети всі навкруг точно називають.

Спробую я всі знання миттю відібрати

І лише одна на світі все я буду знати!

Мова: Зла цариця Помилиця

З царства грубих помилок

На розумників так злиться,

Що вже схудла, як кілок!

В мовлення до діток лізе,

Запускає помилки.

Проженемо її, діти,

Ми зі свята залюбки!

Пані Помилка: Ха! Просто так я не піду. Виконаєте мої завдання, тоді ще подивимось. А ні – навічно житиму у Вас! Ось мапа гри. Вам варто пройти вказаним маршрутом, виконати всі завдання і знайти скарб. Ось тоді подивимось: хто кого.

Мова: Отже, рухаємось вказаним на мапі маршрутом.

Перше випробування – поетичне!

Пані Помилка: Подивимось, чи маєте ви хист до поезії і вмієте влучно добирати слова рідної мови!

1. Гра «Допиши віршика» (по 2 кожній команді)

ЇЖАЧОК

Ходить лісом їжачок, у нього шубка з... (*ниток, дроту, колючок*)

ЩО ЇЙ СНИТЬСЯ?

Вночі їй завжди півник сниться. Вона не курка, а... (*гуска, ворона, лисиця*)

НА ПРОГУЛЯНКУ

У неділю на Хрещатик

Квочка вивела...

(голубів, курчаток, овець)

ХТО ТАКА?

Великі очі й голова.

Не Колобок це, а...

(слон, сова, коза)

РИБАЛКА

Ярослав на камінь сів,

Ловить в річці...

(щук, карасів, мух)

СВІТЛАНКА

Ось букет прямує пішки,

А під ним тупцюють ніжки.

Це мала Світланка

Йде в садочок ...

(нині, зараз, зранку).

2. Гра «Чарівний рядочок»: придумай рядочок слів, які мали б «однакові хвостики»:

1 команда: назви предметів: *білка, гілка, нірка, дірка;*

2 команда: назви ознак: *новенькі, гарненькі, гладенькі, біленькі;*

3 команда: назви дій: *римувати, прославляти, сповіщати, забавляти.*

*Аналіз виконаного завдання **Пані Помилкою***

Пані Помилка: Добре впоралися. Але вас чекає наступне випробування.

Рухаємося за мапою.

Випробування друге «Словникове». Перевіримо, як ви орієнтуєтеся в словах рідної мови.

1. Завдання для кожної команди: уважно послухайте **тлумачення слова**. Відгадайте його.

1) Гра на дошці, поділеній на світлі і темні клітини (поля), між світлими (перев. білими) і темними (чорними) фігурами за встановленими для них правилами пересування. 2. Набір фігур для такої гри. (Шахи)

2) Затягнутий сіточкою дерев'яний або металевий обруч овальної форми з держакон або лопаточка з ручкою для тенісу, бадмінтону, пінг-понгу. (Ракетка).

3) Дво- і триколісна машина, що рухається силою м'язів людини, яка натискує ногами на педалі. (Велосипед).

2. Гра «Відгадай предмет за дією»:

1. Світить, сходить, гріє, заховалось, зайшло, зійшло ... *сонечко*.

3. Вчить, розповідає, пояснює, показує, запитує, слухає ... *вихователь*.

4. Бігають, купуються, загоряють, пірнають, плавають ... *діти*.

- А чи можна останні слова-дії сказати про *каченьт*? Яке слово зайве? (*загоряють*).

3. Гра «Відгадай слово за ознакою» (по 2 для кожної команди)

(Який?) Новий, великий, гарний, ребристий, кольоровий, тонкий, міцний (що?) ... *олівець*.

(Який?) Осінній, жовтий, великий, гарний, маленький, опалий (що?) ... *листок*.

(Яка?) Запашна, весняна, лісова, яскрава, гарна, маленька (що?) ... *квітка*.

(Яка?) Швидка, мальовнича, прозора, глибока, чиста, широка (що?) ... *річка*.

(Який?) Густий, ялиновий, темний, грибний, весняний (що?) ... *ліс*.

(Яка?) Добра, ніжна, мила, лагідна, працьовита, спокійна (хто?) ... *мама*.

4. Гра «Назви одним словом»:

Шафа, диван, стілець, стіл — меблі;
 комар, метелик, жук, мураха — комахи;
 барвінок, фіалка, троянда, мак — квіти;
 горобець, перепілка, зозуля, чиж — птахи;
 береза, бук, дуб, ялина — ...;
 калина, ліщина, малина — ...;
 яблуко, груша — ...;
 морква, буряк, картопля — ...;
 кіт, собака, корова, свиня — ...;
 тролейбус, автобус, машина — ...;
 тарілка, чайник, каструля — ...;
 плаття, спідниця, халат — ...;
 чоботи, туфлі, черевики — ...;
 викрутка, долото, рубанок — ...;
 учитель, перукар, лікар — ... .

5. Гра «Зайве слово».

Пані Помилка: Тепер я вимовлятиму тільки частину речення, а ви його закінчуватимете (кожній команді окремо): *Яскраво сяє ... . На траві блищить ... . Пташки голосно ... . Кіт заліз на ... . Голуб сидить на ... . Високо вгору здійнявся повітряний ... . Лялька у візочку міцно ... .*

(Кожне речення хтось повторює повністю або називає лише його частину, а інші його закінчують).

6. Гра «Знайди зайве слово»: Приготували руки для оплесків. Я промовлятиму слова двічі. Перший раз ви уважно слухаєте, вибираєте зайве слово. Коли я казатиму слова вдруге, ви дружно плескаєте після зайвого слова. Готові? Почали! Обґрунтуйте свій вибір.

<u>тризуб</u>	Вітчизна	письменник
прапор	Батьківщина	<u>перукар</u>
герб	Україна	поет
гімн	<u>Африка</u>	автор

Висловлювання дітей:

1 стовпчик: Зайве слово «тризуб», тому що інші слова називають загальні символи будь-якої держави.

2 стовпчик: Зайве слово «Африка», тому що перші три об'єднані значенням «рідний край».

Вихователь додає: Так, слова *Вітчизна, Батьківщина, Україна, рідний край* — близькі за значенням.

3 стовпчик: Зайве слово «перукар», тому що інші слова стосуються людей, які пишуть книжки.

7. Імітація слів-назв-дій.

Дітям пропонується придумати зобразити якусь дію (*писати, малювати, замітати, прати, прасувати, мити підлогу, робити зарядку* тощо). Ті, що виконали завдання, виходять на сцену.

Діти хором запитують: *Де ви були, що ви бачили?*

Відповідь команди: *Де ми були, ми не скажемо, а от, що робили, покажемо!* (Імітують дію, діти відгадують).

*Аналіз виконаного завдання **Пані Помилкою***

Пані Помилка: Я так гарно потрудилась.

Навіть трішечки втомилась.

Знаю: є у вас гравець,

З вальсу гарний фахівець!

Мова: Так, зараз наші діти виконають вальс.

Лунає вальс

Діти рухається по мапі до майданчика, де буде проходити третє випробування.

Випробування останнє «Загадкове»

Пані Помилка: Поки я відпочивала, вам завдання поскладала.

Кожній команді я буду загадувати загадки.

1. Гра «Додай слівце»

1. Я ловлю комах, жучків,

Їм маленьких черв'ячків,

В теплий край я не літаю,

Під стріхою хату маю.

Цвірінь! – сів я на хлівець.

Звуть мене ... (*горобець*).

2. Дивний ключ у небі лине,

Не залізний, а пташиний.

Цим ключем в осінній мгли

Відлітають ... (*журавлі*).

3. Летить птах через дах,

Сів на воротях

В червоних чоботях.

Довгі ноги, довгий хвіст,

По болоту ходить скрізь.

Хату він на хаті має,

Жабам всім рахунок знає.

Підхопивши своє штаня,

Опустився він із стайні.

Влаштувався на роботі

У найближчому болоті.

Та не бійся, не загруз

Наш любимчик ... (*чорногуз*).

2. Гра «Хто більше» (По 6 загадок кожній команді на швидкість)

1. У бабусі Даринки внук Паша, кіт Пушок, собака Дружок. Скільки у бабусі онуків? (Один)
2. Термометр показує плюс 15 градусів. Скільки градусів покажуть два таких термометра? (15 градусів)
3. Саша витрачає на дорогу в школу 10 хвилин. Скільки часу він витратить, якщо піде разом з другом? (10 хвилин)
4. Дитина мого батька, а мені не брат. Хто це? (Сестра)
5. В парку 8 лавочок. Три покрасили. Скільки лавочок стало в парку? (8 лавочок)
6. В і д ч о г о качка плаває? (Від берега)
7. Що за обідом всього потрібніше? (Рот)
8. З якого посуду не можна їсти? (З порожнього)
9. На якому дереві зазвичай сидить ворона під час проливної дощу? (На мокрому)
10. Без чого не спекти хліба? (Без корки)
11. Застрибнути на ходу в нього можна, а вистрибнути на ходу з нього неможна. Що це? (Літак)
12. Що з підлоги за хвіст не піднімеш? (Клубок ниток)
13. Що стане з червоним м'ячиком, якщо він впаде в Чорне море? (він намокне)
14. Якою рукою краще розмішувати чай? (Краще розмішувати ложкою)
15. На яке питання неможливо відповісти «так»? («Ти спиш?»)
16. На яке питання неможливо відповісти «ні»? («Ти живий?»)
17. Який ніс не відчуває запахів? (Ніс черевика або носик чайника)
18. Скільки яєць можна з'їсти натощак? (Одне. Всі наступні будуть вже не натощак)

3. Гра «Добери ознаку»

Вихователь називає предмет і ставить запитання. Команда, яка добере найбільше слів-ознак, перемагає.

Зірка (яка?) блискуча, велика, величезна, гаряча, діамантова, дрібна, жовта, зелена, золота, голуба, кришталева, мала, маленька, мерехтлива, осяйна, перлиста, повна, погасла, прозора, промениста, рубінова, світла, срібляста, срібна, тріпотлива, холодна, червона, чиста, яскрава, ясна.

Коса дівоча (яка?) буйна, важка, вбога, велика, гладка, густа, довга, закручена, заплетена, коротка, кучерява, пухнаста, рідка, розкішна, розпуцена, товста, тонка, туга, хвиляста, худя, шовкова, біла, білява, блискуча, золота, каштанова, золотиста, ляна, мідна, попеляста, пшенична, руда, руса, русява, світла, смолиста, темна, чорна.

Осінь (яка?) багряна, барвиста, безлиста, білява, брудна, вітряна, волога, димна, дощова, жовта, золота, квітуча, кольорова, кришталева, мокра, морозяна, непогідна, ошатна, пишна, погідна, полум'яна, прозора, сіра, соковита, студена, суха, темна, тепла, тиха, туманна, тьмяна, холодна, яскрава, ясна, яснолиста.

Ведучі: І. Солов'їну, барвінкову

Колоситу навіки
Українську рідну мову
В дар дали мені батьки.

II. Берегти її, плекати
Буду всюди й повсякчас,
Бо єдина ж, так як мати,
Мова в кожного із нас.

Пані Помилка: Бачу я, що не можна мені тут затримуватись. Піду поновлювати свою клієнтуру!

Мова: Добре, щоб Ви, Пані Помилко, не знайшли собі місця в жодній групі!

Усі: Це б чудово було!

Пані Помилка (плаче): Ой, які ж ви, хочете моєї загибелі.

Усі: Хочемо, хочемо! Геть усі помилки! Геть назавжди!

Помилка покидає свято. Лунає пісня «Наша мова – світанкова»

Сл.Г.Бідняка муз. І. Полєвікова

I. Українська наша мова
Повсякчасно на вустах.
Чародійна, барвінкова
І співуча, наче птах.

Приспів.

Любим нашу рідну мову
І не зрадімо її.
Нашу мову світанкову
Знають навіть солов'ї.

II. Рідна мова завжди з нами

У ромашковій красі...
Розмовляє нею мама,
Розмовляємо ми всі.

Мова: Любі діти, наприкінці свята сплетімо, будь ласка, віночок із слів, що характеризують нашу рідну мову. Нехай ваше мовлення з кожним роком набирає все більше тих ознак, які ви дібрали!

Діти під музику «Мамина пісня» О.Злотника беруть паперові квіти, оточують Мову гарним віночком, промовляють:

Усі: Наша мова ...

Кожний називає своє слово: мелодійна, барвіста, співуча, ніжна, мила, світанкова, ясна, чиста, пісенна, дзвінка, дивна, радісна, лагідна, жива, казкова, чудова, чарівна, шовкова, найдорожча, добра, правильна, стоголоса, мудра, сонячна, прекрасна, солов'їна, барвінкова, рідна, викохана, поетична, сподівана, благословенна...

Тепер можна відчиняти нашу скарбничку (дитяча пізнавальна література).

Мова: Дякуємо за увагу. До нових зустрічей.

ДОДАТОК Г

ФОТОРЕПОРТАЖ ІЗ ГЕОКЕШИНГУ

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Солник Олена Олександрівна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не підроблювати документи;
  - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
  - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
  - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
  - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____ (дата)

 _____ (підпис)

Солник О.О. _____ (ім'я, прізвище)

ДОДАТОК Е**ДОВІДКА**

про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці

кваліфікаційної роботи СВО Бакалавр

спеціальності 012 Дошкільна освіта (заочна форма)

Автор роботи	Сомик О.
Назва роботи	Мовленнєве самовираження дошкільників у процесі геокешингу
Факультет	Педагогічний факультет
Науковий керівник	доцент Полєвікова О.Б.
Роботу перевірено за допомогою програмного засобу	Unicheck
Ідентифікаційний номер роботи	ID файлу: 1002522706
Результати перевірки	Схожість 32,8%

Директорка Наукової бібліотеки

Нателла АРУСТАМОВА

Бібліотекарка I категорії

Стефанія Соболь